

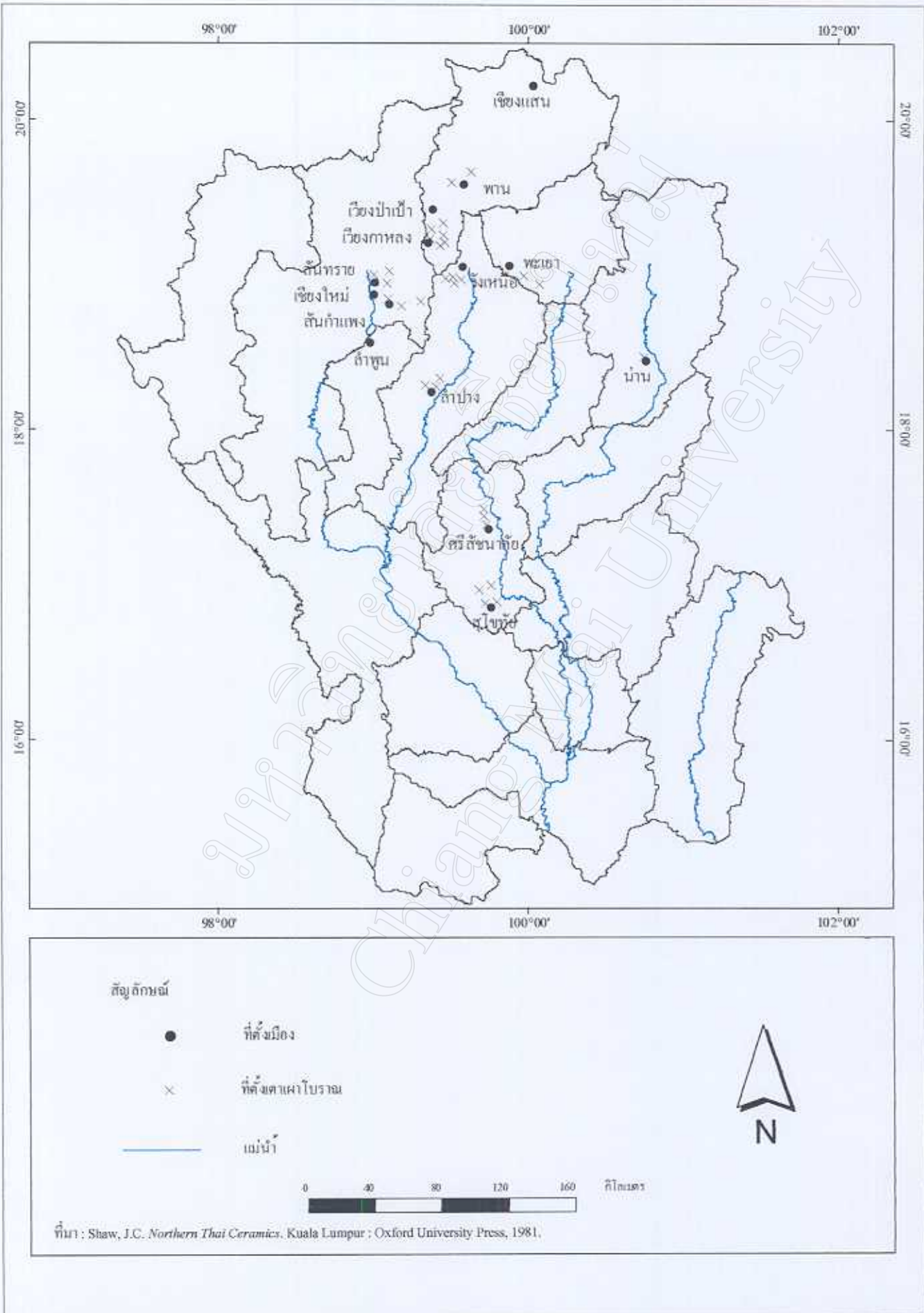
บทที่ 4

พัฒนาการและลักษณะของอุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง

4.1 ประวัติความเป็นมาของอุตสาหกรรมเซรามิกในภาคเหนือ

ในพื้นที่จังหวัดลำปาง คาดว่ามีการผลิตเซรามิกมาตั้งแต่ครั้งที่ยังอยู่ในเขตการปกครองของอาณาจักรเชียงใหม่ จากหลักฐานการค้นพบเตาโบราณที่อำเภอวังเหนือ โดย J.C. Shaw (1981) ได้ทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของเซรามิกในภาคเหนือของประเทศไทยโดยการเปรียบเทียบเศษภาชนะที่ขุดพบบริเวณแหล่งเตาโบราณต่างๆ ซึ่งเขาได้สันนิษฐานว่า ความรู้ในการทำเซรามิกในสมัยโบราณของทางภาคเหนือ ได้รับมาโดยผ่านการอพยพของช่างฝีมือชาวจีน 2 เส้นทาง ได้แก่ การอพยพของคนไทยในอดีตจากตอนใต้ของประเทศจีน ในแคว้นยูนนาน แคว้นสิบสองปันนา ลงมาตั้งชุมชนรวมตัวกันเป็นอาณาจักรเชียงใหม่ ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่บริเวณอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน ส่วนอีกเส้นทางหนึ่งเป็นการแผ่ขยายอิทธิพลของอาณาจักรสุโขทัยมาทางอาณาจักรเชียงแสนและได้มีการนำช่างฝีมือขึ้นไปเพื่อทำเครื่องเคลือบดินเผาอบเป็นของขวัญแก่เจ้าเมืองต่างๆเพื่อผูกสัมพันธ์ไมตรี ช่างฝีมือของอาณาจักรสุโขทัยในสมัยเริ่มแรกคือช่างฝีมือชาวจีนที่อพยพมาทางแคว้นอันนัมของเวียดนาม ผ่านเขมร แล้วเข้ามาอยู่ที่เมืองสวรรคโลก ต่อมาคนไทยในท้องถิ่นนั้นได้เรียนรู้วิธีการผลิตและพัฒนารูปแบบเป็นของตนเอง จนทำให้อาณาจักรสุโขทัยสมัยนั้นมีชื่อเสียงทางด้านการทำถ้วยชามสังคโลก อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะไม่สามารถระบุได้ว่าความรู้ในการทำเซรามิกของภาคเหนือในสมัยโบราณได้มาจากเส้นทางใดแน่ แต่ช่างฝีมือที่ได้อพยพมาอยู่ที่อาณาจักรเชียงแสนก็ได้มีการสร้างเตาเผาเป็นแห่งแรกที่เมืองพานในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงรายราวปี พ.ศ. 1797 นอกจากนี้ยังพบแหล่งที่ตั้งของเตาโบราณตามเมืองต่างๆที่อยู่ในการปกครองของอาณาจักรเชียงแสนในขณะนั้นอีก ได้แก่ที่ เวียงป่าเป้า และเวียงกาหลงในพื้นที่จังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังพบในพื้นที่อำเภอวังเหนือของจังหวัดลำปางในปัจจุบัน ดังแผนที่ 4.1

เมื่อพระยาเม็ງรายจากอาณาจักรเชียงแสน ได้มาตั้งเมืองใหม่ที่เชียงใหมในปี พ.ศ.1839 และเจริญขึ้นจนขยายอิทธิพลเป็นอาณาจักรล้านนา ก็ได้มีการอพยพช่างฝีมือจากเชียงแสนเข้ามาอยู่ที่บริเวณอำเภอสันทราย และอำเภอสันกำแพงเพื่อผลิตป้อนตลาดเชียงใหมที่กำลังขยายตัว และเป็นไปได้ว่าอุตสาหกรรมเซรามิกได้เจริญที่สุดในยุคทองของอาณาจักรล้านนาราว พ.ศ.1983-2063 และได้หยุดลงเมื่อตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าราวปีพ.ศ.2101 เตาเผาโบราณในพื้นที่จังหวัดลำปางบริเวณทุ่งเตาไห หรือบ้านวังหม้อ ตำบลคันธงชัย อำเภอเมือง ที่บ้านสันกลาง ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง และที่บ้านแม่แฮด ตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาม คาดว่าได้สร้างขึ้นในสมัย

แผนที่ 4.1 ที่ตั้งแหล่งเตาเผาโบราณ

อาณาจักรล้านนาเช่นกัน เนื่องจากภาษาเหล่านั้นมีความคล้ายคลึงกับที่พบในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ ราว 300 กว่าปีที่แล้วยังพบว่า ภายหลังจากที่ชาวบ้านในลำปางได้เรียนรู้วิธีการทำเซรามิกแล้วได้มีการพัฒนารูปแบบและประโยชน์ใช้สอยเป็นของตนเองขึ้นมาใหม่ เช่น ที่วัดไถ่หินและวัดพระธาตุลำปางหลวงที่อำเภอเกาะคา มีการนำเซรามิกชนิดเคลือบปั้นลวดลายแบบล้านนามาประดับตกแต่งกระเบื้องและตามอาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆภายในวัด ได้แก่ บริเวณซุ้มประตูโขง และบริเวณเสาของวิหาร ในเวลาต่อมาเมื่อบ้านเมืองเข้าสู่ภาวะสงครามก็ไม่พบว่ามีการทำเซรามิกขึ้นอีก จนกระทั่งในปีพ.ศ.2490 ชาวจีนที่อพยพจากหมู่บ้านท่าด้วยขามและได้กลายเป็นเจ้าของโรงงานทำถ้วยชามเซรามิกอยู่ที่กรุงเทพฯ ได้ออกเงินทุนสนับสนุนให้กลุ่มเพื่อนชาวจีนจากหมู่บ้านเดียวกันเดินทางมาสำรวจหาแหล่งดินขาวจนกระทั่งพบบริเวณอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง และได้มีความพยายามนำดินขาวนั้นมาทดลองปั้นเป็นถ้วยชามอยู่หลายปี และสามารถเปิดเป็นโรงงานอุตสาหกรรมได้ในปีพ.ศ.2500

4.2 พัฒนาการของอุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของอุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง ทำให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายด้านอุตสาหกรรมของรัฐ กับพัฒนาการผลิตและรูปแบบเป้าหมายการผลิตของอุตสาหกรรม นอกจากนี้แล้วยังพบพัฒนาการของอุตสาหกรรมในลักษณะการขยายตัวของกลุ่มโรงงานเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งการศึกษาทั้ง 2 หัวข้อนี้ ได้อาศัยข้อมูลพื้นฐานจากการสัมภาษณ์โรงงานตัวอย่าง 60 แห่ง จากโรงงานทั้งหมด 197 แห่ง ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากประวัติในการตัดสินใจประกอบกิจการโรงงาน จำนวนของโรงงานที่จำแนกอายุของโรงงาน ตามขนาดและประเภทของโรงงานดังต่อไปนี้

4.2.1 การตัดสินใจประกอบกิจการโรงงาน

โรงงานเซรามิกแต่ละแห่งจะมีเหตุผลของการเริ่มต้นกิจการแตกต่างกันไป ได้แก่ การได้รับมรดกจากครอบครัว เป็นการขยายกิจการของครอบครัว การที่ผู้ประกอบการเคยทำงานในโรงงานเซรามิกมาก่อน เป็นการตัดสินใจของผู้ประกอบการเอง เป็นการชักชวนของเพื่อน การที่ผู้ประกอบการเคยค้าขายผลิตภัณฑ์เซรามิกมาก่อน การทำงานในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับเซรามิกมาก่อนเช่น ในโรงงานผลิตวัตถุดิบสำเร็จรูป หรือการที่ผู้ประกอบการได้ผ่านศึกษาเล่าเรียนในด้าน

ที่เกี่ยวข้องกับเซรามิก เช่น อุตสาหกรรมศิลป์ หรือทางด้านเคมีอุตสาหกรรม ซึ่งสามารถแสดงสัดส่วนได้ดังตาราง 4.1

ตาราง 4.1 เหตุผลในการตัดสินใจประกอบกิจการ

การตัดสินใจ	ประเภท				ผลรวม
	เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร	เครื่องประดับตกแต่ง	อุปกรณ์ก่อสร้าง	หลายประเภทรวมกัน	
1)มรดกของครอบครัว	(3.3)2	(1.7)1	-	(5.0)3	(10.0)6
2)ครอบครัวขยายกิจการ	(8.3)5	(6.7)4	(3.3)2	(1.7)1	(20.0)12
3)เคยเป็นลูกจ้างมาก่อน	(5.0)3	(16.7)10	(8.3)5	-	(30.0)18
4)ตัดสินใจด้วยตนเอง	(1.7)1	(5.0)3	-	(3.3)2	(10.0)6
5)เพื่อนชักชวน	(3.3)2	-	-	-	(3.3)2
6)เคยค้าขายผลิตภัณฑ์เซรามิก	-	(3.3)2	(5.0)3	-	(8.3)5
7)เคยทำงานในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง	(1.7)1	(3.3)2	(1.7)1	-	(6.7)4
8)จบการศึกษาในด้านที่เกี่ยวข้อง	-	(6.7)4	(1.7)1	(3.3)2	(11.7)7
ผลรวม	(23.3)14	(43.3)26	(20.0)12	(13.3)8	(100)60

ที่มา : จากการสัมภาษณ์โรงงานตัวอย่างในพ.ศ. 2543

หมายเหตุ () ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงร้อยละของความถี่

จากตารางพบว่า การตัดสินใจเริ่มต้นประกอบกิจการของโรงงานเซรามิกมาจากเหตุผลที่สำคัญคือ เกิดจากการที่ผู้ประกอบการเคยทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานเซรามิกมาก่อนหน้านี้โดยส่วนใหญ่เป็นโรงงานประเภทเครื่องประดับตกแต่ง เหตุผลสำคัญรองลงมาก็คือการขยายกิจการของครอบครัวซึ่งหมายถึง การก่อตั้งโรงงานแห่งใหม่หรือการขยายกิจการเป็นโรงงานสาขา ซึ่งโดยส่วนใหญ่การตัดสินใจด้วยเหตุผลนี้ เป็นของโรงงานประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร นอกจากนี้แล้ว เมื่อพิจารณารวมกับการตัดสินใจประกอบกิจการโดยการได้รับเป็นมรดกของครอบครัว พบว่าเหตุผลทางครอบครัว เป็นเหตุผลสำคัญในการตัดสินใจเท่าเทียมกับการที่ผู้ประกอบการเคยเป็นลูกจ้างโรงงานเซรามิกมาก่อนคือ ร้อยละ 30.0 ซึ่งได้ทำให้เกิดลักษณะการขยายตัวของโรงงานในระบบเครือญาติซึ่งจะได้กล่าวในภายหลัง

4.2.2 การกระจายของจำนวนโรงงานเซรามิกในช่วงเวลาต่างๆ

อุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง มีการกระจายตัวของจำนวนโรงงานที่แบ่งช่วงเวลาตามลักษณะการเจริญเติบโตได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงเจริญเติบโตช้า ช่วงเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และช่วงหดตัว ดังภาพ 4.1 ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

ช่วงเจริญเติบโตช้า เป็นช่วงเวลา 30 ปีนับตั้งแต่โรงงานแรกได้ก่อตั้งขึ้นในช่วง พ.ศ.2500-2529 พบว่ามีจำนวนโรงงานที่ก่อตั้งใหม่เพียงร้อยละ 25 (15 แห่ง) เท่านั้น

ช่วงเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นช่วงเวลาที่จำนวนโรงงานเซรามิกที่ก่อตั้งใหม่มีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วคือร้อยละ 65 (39 แห่ง) ในช่วง พ.ศ. 2530-2539 ซึ่งใช้เวลาสั้นๆ เพียงแค่ 9 ปี

ช่วงหดตัว เป็นช่วงเวลาที่จำนวนโรงงานเซรามิกมีการลดจำนวนของโรงงานเซรามิกที่ก่อตั้งใหม่อย่างรวดเร็วคือร้อยละ 10 (6 แห่ง) ในช่วง 3 ปีสุดท้ายของการศึกษาวิจัยคือ พ.ศ.2540-2543

จากช่วงต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นภาพรวมของพัฒนาการอุตสาหกรรม ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานต่อไป

4.2.2.1 ขนาดของโรงงาน

อุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง สามารถแบ่งแยกได้ 3 ขนาด คือ ขนาดกลาง ขนาดย่อม และขนาดครัวเรือน สามารถแสดงการกระจายตัวของจำนวนโรงงานตามช่วงเวลาต่างๆ ได้ดังตาราง 4.2 ซึ่งพบว่า โดยรวมแล้วโรงงานเซรามิกส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดย่อม ซึ่งเกิดขึ้นมากในยุคที่อุตสาหกรรมเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยโรงงานส่วนใหญ่จะมีอายุในการก่อตั้งน้อยกว่า 15 ปีลงมา

จากการศึกษาในอีกทางหนึ่งพบว่าโดยทั่วไปแล้วการเจริญเติบโตของกิจการโรงงาน มักเริ่มต้นด้วยการเป็นโรงงานขนาดย่อมก่อน เนื่องจากพบว่าในโรงงานขนาดกลางนั้นเกือบครึ่งหนึ่ง(ร้อยละ 47) มีการขยายกิจการของโรงงานโดยการตั้งโรงงานสาขาในพื้นที่ใหม่ รองลงมาเป็นการขยายด้วยการย้ายที่ตั้งของโรงงานใหม่(ร้อยละ 20) และการขยายกำลังการผลิตภายในพื้นที่เดิม(ร้อยละ 14) นอกเหนือจากนี้แล้วจะเป็นการตั้งโรงงานขนาดกลางโดยผู้ประกอบการ

จำนวนโรงงาน (แห่ง)

ภาพ 4.1 การกระจายของจำนวนโรงงานเสริมในในช่วงเวลาต่างๆ

ตาราง 4.2 ขนาดของโรงงานและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง

	ช่วงเวลา(พ.ศ.) ช่วงอายุ(ปี)	ขนาด			ผลรวม	ร้อยละ
		กลาง	ย่อม	ครัวเรือน		
ช่วงเจริญเติบโตช้า	2500-2504 40-44	(ขข,1)1	1	-	2	3.3
	2505-2509 35-39	-	-	-	-	-
	2510-2514 30-34	-	(ลข,2)2	-	2	3.3
	2515-2519 25-29	(ขส,1)(ขข,1)2	(ลข,1)1	-	3	5.0
	2520-2524 20-24	(ขข,1)(ขส,1) 3	1	-	4	6.7
	2525-2529 15-19	(ขข,2)2	(ลข,1)2	-	4	6.7
ช่วงเจริญเติบโตรวดเร็ว	2530-2534 10-14	(ขส,1)2	(ขข,1)(ขส,1) 13	1(ลข,1)1	16	26.7
	2535-2539 5-9	(ขส,4)5	(ขข,1)13	4	23	38.3
	2540-2543 1-3	-	3	4	6	10.0
	ผลรวม	[25.0]15	[60.0]36	[15.0]9	[100]60	100

ที่มา : จากการสัมภาษณ์โรงงานตัวอย่างใน พ.ศ. 2543

หมายเหตุ () ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึงการประวัติการเปลี่ยนแปลงขนาดของโรงงานได้แก่

ขข หมายถึง การขยายขนาดการผลิตบริเวณที่ตั้งเดิม

ขส หมายถึง การขยายขนาดการผลิตโดยการตั้งโรงงานสาขาในพื้นที่ใหม่

ข หมายถึง การขยายขนาดการผลิตโดยการย้ายที่ตั้งโรงงาน

ลข หมายถึง การลดขนาดการผลิต

[] ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึง ร้อยละของจำนวนโรงงาน

รายใหม่(ร้อยละ 20) ซึ่งพบว่าได้เข้ามาตั้งในยุคที่อุตสาหกรรมมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วคือช่วง พ.ศ. 2530-2539

สำหรับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการเจริญเติบโตของกิจการในโรงงานขนาดย่อมพบว่า เกือบทั้งหมด(ร้อยละ 80.6)เป็นการตั้งโรงงานใหม่ที่มีอายุขณะเก็บข้อมูลไม่เกิน 14 ปี มีการขยายขนาดของโรงงานน้อย ส่วนใหญ่เป็นการลดขนาดของกิจการ จากโรงงานขนาดกลางมาเป็นโรงงานขนาดย่อม(ร้อยละ 11.1) ซึ่งมักเกิดในยุคหดตัวของอุตสาหกรรมคือช่วงปีพ.ศ. 2540-2543 รองลงมาเป็นการขยายกิจการโดยการย้ายที่ตั้งโรงงาน(ร้อยละ 5.5) และการขยายสาขา(ร้อยละ 2.8) นอกจากนี้ก็เป็นการตั้งโรงงานใหม่ ส่วนกิจการของโรงงานขนาดครัวเรือน เกิดขึ้นมากในช่วงพ.ศ.2535-2543 โดยเกือบทั้งหมดเป็นการตั้งโรงงานใหม่(ร้อยละ 88.9)ที่มีอายุขณะเก็บข้อมูลไม่เกิน 9 ปี แต่ก็มีโรงงานที่เกิดจากการลดขนาดกิจการ จากโรงงานขนาดย่อมมาเป็นโรงงานขนาดครัวเรือนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น(ร้อยละ 11.1)

4.2.2.2 ประเภทของโรงงาน

อุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง สามารถแบ่งได้ 3 ประเภทหลัก คือ เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร เครื่องประดับตกแต่ง และอุปกรณ์ก่อสร้าง แต่ยังมีโรงงานอีก 1 ประเภทที่ผลิตเซรามิกหลายประเภทรวมกัน ซึ่งจำนวนของโรงงานที่แบ่งตามประเภทมีการกระจายตัวในช่วงเวลาต่างๆดังตาราง 4.3

จากการสืบประวัติของโรงงานพบว่า ถึงแม้ว่าโรงงานจะก่อตั้งในปีที่ระบุ แต่โรงงานก็ไม่ได้เริ่มต้นกิจการด้วยการผลิตเซรามิกในประเภทที่ทำการสำรวจพบในปีพ.ศ.2543 โดยเฉพาะกับโรงงานที่ผลิตหลายประเภทรวมกัน ดังนั้นหลังจากการระบุประเภทของผลิตภัณฑ์เซรามิกที่โรงงานผลิตเป็นประเภทแรกนั้น ทำให้พบลักษณะที่ต่างกันของจำนวนโรงงานที่ก่อตั้งในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสามารถแบ่งช่วงเวลาได้ 4 ช่วง คือ ช่วงบุกเบิก ช่วงเปลี่ยนแปลง ช่วงปรับปรุง และช่วงปรับตัว

ช่วงบุกเบิก อยู่ในช่วงพ.ศ. 2500-2519 เป็นช่วงเริ่มต้นของอุตสาหกรรมเซรามิก โดยโรงงานทั้งหมดที่เกิดขึ้นในยุคนี้ จะต้องผลิตด้วยขามที่เผาด้วยเตามังกรโบราณที่ใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง เนื่องจากยังไม่มีเครื่องปั้นดินเผาเทคโนโลยีอื่นที่มีประสิทธิภาพมากกว่านี้

ช่วงเปลี่ยนแปลง อยู่ในช่วงพ.ศ.2520-2529 เป็นยุคที่มีการนำเตาเผาแบบใหม่ที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิงเข้ามา ทำให้ประเภทของผลิตภัณฑ์เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ เช่น มีประเภทของโรงงานเพิ่มขึ้นอีก 2 ประเภทคือ ประเภทเครื่องประดับตกแต่ง และประเภทอุปกรณ์ก่อสร้าง

ตาราง 4.3 ประเภทของโรงงานที่แบ่งตามช่วงเวลา

	ช่วงเวลา (ปี พ.ศ.)	ประเภทโรงงานเซรามิก				ผลรวม	ร้อยละ
		เครื่องใช้บน โต๊ะอาหาร	เครื่อง ประดับตกแต่ง	อุปกรณ์ก่อสร้าง	ผลิตภัณฑ์ ประเภท		
ช่วงบุกเบิก	2500-2504	1	-	-	(1)[1]1	2	3.3
	2505-2509	-	-	-	-	-	-
	2510-2514	*2	-	-	-	2	3.3
	2515-2519	*2	-	-	(1)[1]1	3	5.0
ช่วงเปลี่ยนแปลง	2520-2524	[1]1	1	(1)2	-	4	6.7
	2525-2529	1	1	(2)2	-	4	6.7
ช่วงปรับปรุง	2530-2534	*[2]4	9	1	[1]2	16	26.7
	2535-2539	3	11	6	{2}3	23	38.3
ช่วงปรับตัว	2540-2543	-	4	1	1	6	10.0
	ผลรวม	14	26	12	8	60	100

ที่มา : จากการสัมภาษณ์โรงงานตัวอย่างใน พ.ศ. 2543

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ () หมายถึงจำนวนโรงงานที่เริ่มต้นกิจการด้วยเซรามิกประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร

[] หมายถึง จำนวนโรงงานที่เริ่มต้นกิจการด้วยเซรามิกประเภทเครื่องประดับตกแต่ง

{ } หมายถึง จำนวนโรงงานที่เริ่มต้นกิจการด้วยเซรามิกประเภทอุปกรณ์ก่อสร้าง

* หมายถึงในจำนวนนี้มีเคยมีการเปลี่ยนแปลงประเภทผลิตภัณฑ์

สร้าง นอกจากนี้แล้วยังทำให้โรงงานประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารที่ตั้งมาก่อนหน้านี้ ส่วนหนึ่งได้ทดลองเปลี่ยนมาผลิตเซรามิกประเภทใหม่ดังกล่าว ส่วนหนึ่งทดลองแล้วเปลี่ยนกลับมาผลิตเซรามิกประเภทใหม่ดังกล่าว ส่วนหนึ่งได้ทดลองแล้วเปลี่ยนกลับมาผลิตประเภทเดิม และอีกส่วนหนึ่งก็ได้ผลิตทั้ง 2 ประเภทควบคู่กันไป ซึ่งทำให้กลายเป็นโรงงานที่ผลิตหลายประเภทรวมกัน

ช่วงปรับปรุง อยู่ในช่วงพ.ศ.2530-2539 เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความแตกต่างและหลากหลายในแต่ละประเภทมากขึ้นเช่น ในผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร ได้เปลี่ยนจากการผลิตด้วยขามแบบโบราณ มาเป็นแบบที่นำสมัยด้วยสีมันสดใส และรูปทรงที่สามารถใช้สอยในด้านอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น เช่น เป็นที่ใส่เครื่องปรุงอาหาร ชุดกาแฟ ส่วนประเภทเครื่องประดับตกแต่ง ได้เปลี่ยนจากการผลิตแจกัน ของชำร่วย ออมสิน แบบโบราณ มาเป็นของขวัญ ของที่ระลึก ของตกแต่งบ้าน ของตกแต่งสวน และในส่วนของอุปกรณ์ก่อสร้างที่ตั้งใหม่ โดยเฉพาะในช่วงปีพ.ศ.2535-2539 นิยมผลิตลูกกรงเซรามิกแทนที่จะผลิตกระเบื้องปูพื้นหรือลูกถ้วยไฟฟ้าชนิดแรงดันต่ำดังเช่นโรงงานที่ตั้งมาแล้วก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีโรงงานที่ยังคงการผลิตผลิตภัณฑ์เดิมไว้ในรูปแบบโบราณอยู่ แต่พบมีสัดส่วนเพียงจำนวนน้อยคือ ในประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารที่ยังคงผลิตด้วยขามโบราณอยู่ร้อยละ 21 ในประเภทเครื่องประดับตกแต่งยังคงผลิตแจกันของชำร่วยแบบโบราณอยู่ร้อยละ 15 และในประเภทอุปกรณ์ก่อสร้างยังคงผลิตลูกถ้วยไฟฟ้าชนิดแรงดันต่ำอยู่ร้อยละ 12

ช่วงปรับตัว อยู่ในช่วงพ.ศ.2540-2543 เป็นยุคที่โรงงานประเภทต่างๆมีการปรับตัวเองเพื่อค้นหารูปแบบที่แตกต่างจากโรงงานอื่น และมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมากขึ้นเช่น จากการผลิตด้วยขามตราไก่โดยการใช้เตาเผาแบบโบราณขึ้นรูปด้วยมือ ก็ได้กลับมาให้ความสำคัญกับคุณภาพวัตถุดิบ การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ด้วยแบบพิมพ์เพื่อให้มีรูปทรงที่สวยงาม เปลี่ยนมาใช้สีที่มีความสดเพื่อให้ตลาดมีความเด่นชัด มีการเผาด้วยเตาที่มีประสิทธิภาพ มีการประทับตราสินค้า และให้ความสนใจกับการบรรจุหีบห่อที่ทันสมัย ในส่วนของโรงงานประเภทเครื่องประดับตกแต่ง มีการให้ความสนใจต่อการทำให้ผลิตภัณฑ์มีความงามและแตกต่างจากผู้อื่นมาเป็นอันดับแรก ส่วนประโยชน์ใช้สอยมาเป็นอันดับรองเช่น การผลิตรูปเหมือนสัตว์แต่สามารถใช้เป็นแจกันได้ด้วย

สรุปแล้ว จากการสำรวจการกระจายจำนวนของโรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปาง ในแต่ละช่วงเวลาซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมมีช่วงของพัฒนาการที่ต่างกัน ทั้งในด้านการเจริญเติบโตของกิจการ ในด้านประเภทและรูปแบบของผลิตภัณฑ์ แต่ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อยุคของพัฒนาการเหล่านั้นมีหลายประการ ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ได้นำปัจจัยด้านนโยบายของรัฐ ตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคม มาใช้เป็นหลักในการศึกษาในหัวข้อต่อไป

4.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐกับ

พัฒนาการผลิตและรูปแบบเป้าหมายการผลิตของอุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐกับพัฒนาการผลิตและรูปแบบเป้าหมายการผลิตของอุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง สามารถสรุปลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปางกับของประเทศไทย ได้ดังตาราง 4.4 และได้นำลักษณะการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมจากหัวข้อที่ผ่านมา มาวิเคราะห์ตามช่วงเวลาต่างๆดังนี้

4.2.3.1 ช่วงเจริญเติบโตช้า (พ.ศ.2500-2529)

ในช่วงนี้ยังสามารถแบ่งการศึกษาได้อีก 2 ช่วงคือระยะบุกเบิก และระยะเปลี่ยนแปลง

1)ระยะบุกเบิก (พ.ศ.2500-2519) เป็นยุคเริ่มต้นของอุตสาหกรรมเซรามิกจังหวัดลำปาง ซึ่งมีพัฒนาการผลิตน้อย นโยบายของรัฐยังไม่มีผลต่ออุตสาหกรรมมากนัก เพราะผู้ประกอบการที่เริ่มต้นกิจการต้องแสวงหาปัจจัยการผลิตที่สำคัญเช่น วัตถุดิบ เทคโนโลยี และทุน ด้วยตนเองทั้งหมด ผู้ประกอบการกลุ่มแรกเป็นผู้ประกอบการชาวจีนต่างถิ่นที่มาจากกรุงเทพฯ โดยได้วัตถุดิบหลักที่เป็นดินขาวมาจากการออกสำรวจจนค้นพบที่อำเภอแจ้ห่ม เทคโนโลยีการเผาหลักเป็นเตามังกรโบราณก่อด้วยอิฐใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงที่ก่อสร้างด้วยตนเอง ได้ทุนในการสำรวจและทดลองมาจากนายทุนชาวจีนที่ประกอบกิจการโรงงานเซรามิกที่กรุงเทพฯมาก่อน ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตเป็นประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารแบบถ้วยชามตราไก่ซึ่งมีคุณภาพต่ำ นอกจากนี้ยังได้มีการทดลองผลิตถ้วยไฟฟ้าชนิดแรงดันต่ำในช่วงปลายของยุคนี้ด้วย จากคุณภาพของผลิตภัณฑ์ดังกล่าวจึงทำให้อุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง มีรูปแบบเป้าหมายการผลิตเป็นตลาดท้องถิ่นภายในประเทศ

นโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของอุตสาหกรรมเซรามิกของจังหวัดลำปางในช่วงเวลานี้ได้แก่

-การส่งเสริมการลงทุน

จากพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ.2503 และนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2504-2514) พบว่ามีการให้การให้เงินทุนสนับสนุนในโรงงานผลิตเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร แต่ก็ยังเป็นโรงงานซึ่งได้ก่อตั้งและมีความมั่นคงอยู่ก่อนแล้ว

ตาราง 4.4 เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเซรามิก

	ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญในจังหวัดลำปาง	เหตุการณ์สำคัญในประเทศไทยและต่างประเทศ
	2490-2499	ช่วงปั่นถ้วยชามชาวจีนจากโรงงานเซรามิกที่กรุงเทพฯ สักรวพบแหล่งแร่ดินขาวเป็นครั้งแรกและนำมาทดลองปั้นหลายปี	
ช่วงเจริญเติบโตช้า (ช่วงบุกเบิก)	2500	ก่อตั้งโรงงานถ้วยชามเซรามิกแห่งแรกในจังหวัดลำปาง ชื่อ โรงงานร่วมสามัคคี	
	2503		พรบ.ส่งเสริมการลงทุน พ.ศ.2503
	2504	โรงงานเซรามิกเป็นโรงงานแห่งแรกในจังหวัดลำปางที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากรัฐบาล	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2 (พ.ศ.2504-2514) ส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า (แต่ขาดดุลการค้าเนื่องจากต้องนำเข้าเครื่องจักรจากต่างประเทศที่มีราคาแพง)
	2505	โรงงานทวิผลนาตาใช้พื้นแบบสี่เหลี่ยมมาใช้เป็นครั้งแรกในจังหวัดลำปางและผลิตลูกถ้วยไฟฟ้าแรงดันต่ำแห่งแรกของประเทศไทย	
	2510-2512	กรมวิทยาศาสตร์ จัดประกวดถ้วยชามที่จังหวัดลำปางและสนับสนุนให้ผู้ประกอบการไปดูงานต่างประเทศ	
			แผนพัฒนาฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งออก -เกิดวิกฤตการณ์น้ำมัน พ.ศ.2516 -เกิดความวุ่นวายทางการเมือง พ.ศ.2516-2519 (เซรามิกในประเทศมีต้นทุนสูงขึ้น ประชาชนหันไปซื้อของต่างประเทศที่มีคุณภาพดีกว่าแต่ราคาใกล้เคียง) -กรมวิทยาศาสตร์ ตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา
ช่วงเจริญเติบโตช้า (ช่วงเปลี่ยนแปลง)			แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งออกและอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า -พ.ศ. 2521 กระทรวงพาณิชย์ประกาศให้ความคุ้มครองสินค้าเซรามิก 3 ชนิด คือ กระเบื้อง สุขภัณฑ์ และเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารบางประเภท -พ.ศ.2524 ประเทศไทยสามารถส่งออกสินค้าเซรามิกได้มากกว่านำเข้า
	2528	-ส่งออกต่างประเทศครั้งแรก(ผลิตภัณฑ์ลายคราม) -คลังเก็บ LPG ของปตท.เริ่มเปิดดำเนินการ	แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ส่งเสริมอุตสาหกรรมภูมิภาค และอุตสาหกรรมขนาดย่อม -พ.ศ.2525 ห้ามนำเข้าเซรามิกประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารทุกประเภท -พ.ศ.2526 ตัวเลขการนำเข้าสินค้าประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารลดลงอย่างชัดเจน -พ.ศ.2527 ส่งเสริมเฉพาะโรงงานผลิตเซรามิกเนื้อดี ประเภทสโตนแวร์ พอร์ซเลน โบนไชนา เฉพาะโรงงานที่ตั้งอยู่ในเขตส่งเสริมการลงทุน เขต 1 และเขต 2

ตาราง 4.4 (ต่อ)

	ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญในจังหวัดลำปาง	เหตุการณ์สำคัญในประเทศไทยและต่างประเทศ
ช่วงเจริญเติบโตรวดเร็ว	2530	อุตสาหกรรมเหมืองจังหวัดลำปางถูกเลือกเป็นอุตสาหกรรมเป้าหมายในการพัฒนาของรัฐ	แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ส่งเสริมอุตสาหกรรมรายสาขา -พ.ศ.2530 เศรษฐกิจของประเทศเริ่มดีขึ้น -พ.ศ.2532 ประเทศสหรัฐอเมริกาตัด GSP ประเทศไทยได้หวั่นประเทศญี่ปุ่นหันไปผลิตเหมืองมากขึ้นสูง -พ.ศ.2534-2535 เศรษฐกิจดีมาก ธุรกิจก่อสร้างขยายตัว
	2531	สมาคมเครื่องปั้นดินเผาลำปาง จัดงานเหมืองแฟร์เป็นครั้งแรก	
	2532	โรงงานดินผสมสำเร็จรูปโรงงานแรกเปิดดำเนินการ	
	2533	เริ่มเปลี่ยนรูปแบบสินค้าให้ทันสมัยมากขึ้น	
	2534		
	2535	ผู้ประกอบการในจังหวัดลำปางเริ่มไปออกงานแสดงสินค้าในต่างประเทศกับกรมส่งเสริมการค้าส่งออก	แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ต้องการให้ภาคอุตสาหกรรมขยายตัวร้อยละ 9.5 ต่อปี -ออกพร.ส่งเสริมการลงทุน ฉบับที่ 2 พ.ศ.2536 ให้สิทธิพิเศษแก่โรงงานที่ไปตั้งในเขตส่งเสริมการลงทุนเขต 2 และเขต 3 -พ.ศ.2539 เศรษฐกิจของประเทศเริ่มถดถอย
	2536	-เปิดใช้ศูนย์เครื่องเคลือบดินเผาที่จังหวัดลำปาง -โรงงาน SPP ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในการทดลองสร้างเตาไฟเบอร์ประหยัดพลังงานเป็นครั้งแรก	
ช่วงหดตัว	2540-2542	เกิดการแข่งขันทางด้านราคาและการลอกเลียนแบบสินค้าอย่างรุนแรง	แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมภายในประเทศมากขึ้น และเร่งปรับปรุงมาตรฐานสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก
	2543	เริ่มปรับปรุงคุณภาพและรูปแบบสินค้า	

-การจัดประกวดถ้วยชาม

ประมาณปีพ.ศ.2510 กรมวิทยาศาสตร์และบริการ ได้จัดการประกวดถ้วยชามเซรามิกในจังหวัดลำปางเพื่อเป็นการกระตุ้นให้มีการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ แต่เนื่องจากผู้ประกอบการยังคงใช้เทคโนโลยีในการผลิตแบบเดิมจึงยังไม่มีการพัฒนาคุณภาพการผลิตมากนัก

-การจัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาเครื่องปั้นดินเผา

กรมวิทยาศาสตร์และบริการ ได้จัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาเครื่องปั้นดินเผา ที่กรุงเทพฯ ประมาณปีพ.ศ.2518 แต่เนื่องจากศูนย์นี้อยู่ห่างไกลเกินไปผู้ประกอบการในท้องถิ่น จึงไม่สะดวกในการไปขอคำปรึกษา

2)ระยะเปลี่ยนแปลง (พ.ศ.2520-2529) ในยุคนี้มีการพัฒนาการผลิตมากขึ้น มีรูปแบบเป้าหมายการผลิตเป็นตลาดภายในประเทศ ซึ่งยุคนี้มีพัฒนาเทคโนโลยี โดยผู้ประกอบการได้นำเตาเผาแบบใหม่ที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิงเข้ามาในตอนปลายของยุคก่อนหน้า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเภทของผลิตภัณฑ์ เพราะทำให้สามารถผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทอื่นนอกเหนือจากเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารซึ่งเป็นถ้วยชามแบบโบราณ มาเป็นเครื่องประดับตกแต่งจำพวกแจกันและของชำร่วย และอุปกรณ์ก่อสร้างจำพวกกระเบื้องปูพื้นและลูกกรงเซรามิก

นโยบายของรัฐในช่วงเวลานี้ ส่งผลต่ออุตสาหกรรมเซรามิกในระดับประเทศแต่ไม่ส่งผลต่ออุตสาหกรรมเซรามิกจังหวัดลำปาง ดังนี้

-การประกาศให้ความคุ้มครองสินค้าเซรามิก 3 ชนิด คือ กระเบื้อง เครื่องสุขภัณฑ์ และเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารบางประเภท ในปีพ.ศ.2521 โดยกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ซึ่งมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งออกและอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า ซึ่งทำให้ประเทศสามารถเกินดุลสินค้าเซรามิกได้ใน พ.ศ.2524 แต่ผลิตภัณฑ์เซรามิกของจังหวัดลำปางก็ยังคงมีตลาดภายในประเทศอยู่

-การประกาศห้ามนำเข้าเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารทุกชนิด ในปีพ.ศ.2525 ซึ่งเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ซึ่งมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมภูมิภาคและอุตสาหกรรมขนาดย่อม ทำให้ตัวเลขการนำเข้าสินค้าประเภทนี้ลดลงอย่างชัดเจนในปีต่อมา นอกจากนี้ยังกำหนดเขตส่งเสริมการลงทุน โดยให้การส่งเสริมโรงงานผลิตเซรามิกเนื้อดีประเภทสโตนแวร์ พอร์ซเลน และ โบนไชนา เฉพาะโรงงานที่ตั้งอยู่ในเขต 1 และเขต 2 (เขต 1

ได้แก่ จังหวัดกรุงเทพฯ สมุทรปราการ สมุทรสาคร ปทุมธานี นนทบุรี และนครปฐม เขต2 ได้แก่ จังหวัดสมุทรสงคราม ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สระบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา และชลบุรี) จึงได้ทำให้โรงงานเซรามิกที่มีการลงทุนสูง และเป็นกิจการขนาดใหญ่โดยเฉพาะประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร ก่อตั้งอยู่อย่างหนาแน่นบริเวณพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งตัวอย่างของโรงงานที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนในจังหวัดสระบุรีได้แก่ โรงงานรอยัลพอร์ซเลน ซึ่งเปิดดำเนินการในปีพ.ศ.2528 และโรงงานภัทราเซรามิก ซึ่งเปิดดำเนินการในปีพ.ศ.2530 ในขณะที่โรงงานประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารภายในจังหวัดลำปางในช่วงเวลานั้น ยังเป็นโรงงานขนาดเล็ก และใช้เตาไม้กระโปรงในการผลิตอยู่

4.2.3.2 ช่วงเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว (พ.ศ.2530-2539)

เป็นยุคที่อุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปางซึ่งอยู่ในช่วงพ.ศ.2530-2539 มีพัฒนาการด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายและทันสมัยมากขึ้น มีการขยายตัวทั้งจำนวนโรงงานและขนาดของกิจการ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากตัวแปรภายในประเทศทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น รูปแบบเป้าหมายการผลิตของโรงงานประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารและประเภทเครื่องประดับตกแต่งซึ่งเป็นโรงงานขนาดเล็ก กับโรงงานประเภทอุปกรณ์ก่อสร้าง ซึ่งมีตลาดภายในประเทศขยายตัว และจากตัวแปรภายนอกประเทศจากการที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ตัดสิทธิพิเศษทางศุลกากรอุตสาหกรรมเซรามิกของประเทศได้หวั่นในปีพ.ศ. 2532 และการที่ประเทศญี่ปุ่นได้หันไปผลิตเซรามิกคุณภาพสูง ได้ทำให้รูปแบบเป้าหมายการผลิตของโรงงานประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารและประเภทเครื่องประดับตกแต่งซึ่งเป็นโรงงานขนาดกลางของจังหวัดลำปาง ซึ่งมีตลาดภายนอกประเทศขยายตัวเช่นกัน

ในยุคนี้ นโยบายของรัฐบาลมีความเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง ดังนี้

-การตั้งศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผาที่จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ที่มีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมรายสาขา ซึ่งได้ทำให้อุตสาหกรรมเซรามิกจังหวัดลำปางอยู่ใกล้กับแหล่งค้นคว้าวิจัยมากขึ้น

-การส่งเสริมการส่งออก โดยการให้ผู้ประกอบการเซรามิกจำนวนหนึ่งได้มีโอกาสไปร่วมงานแสดงสินค้าในต่างประเทศกับกรมส่งเสริมการส่งออก โดยโรงงานที่ได้รับการคัดเลือกส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดกลาง จึงทำให้มีตลาดภายนอกประเทศมากขึ้น

-การส่งเสริมการลงทุน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนฉบับที่ 2 พ.ศ.2536 ซึ่งทำให้โรงงานที่มาตั้งในพื้นที่ระดับจังหวัดลำปางซึ่งอยู่ในเขต 3 ได้รับสิทธิพิเศษด้วย สำหรับโรงงานในจังหวัดลำปางจากกลุ่มโรงงานตัวอย่างที่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน(BOI) มีเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น

4.2.3.3 ช่วงหดตัว

เป็นยุคที่อุตสาหกรรมเหมืองของจังหวัดลำปางที่อยู่ในช่วงพ.ศ.2540-2543 มีจำนวนของโรงงานที่ก่อตั้งใหม่ลดลง ส่วนการพัฒนาการผลิตได้กลับมาให้ความสนใจต่อคุณภาพการผลิต และค้นหารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นมากขึ้น สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการปรับตัวดังกล่าวมาจากตัวแปรภายในประเทศทางด้านเศรษฐกิจ จากการเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปี พ.ศ.2539 ได้ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมเหมืองที่มีรูปแบบเป้าหมายการผลิตเพื่อตลาดภายในประเทศ โดยเฉพาะโรงงานประเภทเครื่องประดับตกแต่งและอุปกรณ์ก่อสร้างภายในจังหวัดลำปาง ทำให้ปัญหาด้านการแข่งขันด้านราคาและการลอกเลียนแบบสินค้ามีความรุนแรงมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการลดขนาดของกิจการลงร้อยละ 8.3 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการลดจากโรงงานขนาดกลางมาเป็นโรงงานขนาดย่อม ส่วนโรงงานที่มีเป้าหมายการผลิตเพื่อตลาดภายนอกประเทศกลับได้รับประโยชน์จากค่าเงินบาทที่ลดลงทำให้มีการส่งสินค้าจากต่างประเทศมากขึ้น

จากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำดังกล่าว ทำให้นโยบายด้านอุตสาหกรรมของรัฐในช่วงเวลานี้ เป็นนโยบายที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือแก่อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งได้ส่งผลต่ออุตสาหกรรมเหมืองภายในจังหวัดลำปางดังนี้

-โครงการให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม โดยสถาบันการเงินต่างๆ ซึ่งจากการศึกษาโรงงานในกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีโรงงานภายในจังหวัดลำปางได้รับความช่วยเหลือเพียงร้อยละ 10 ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดย่อมที่ได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารของรัฐเช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และธนาคารออมสิน

-โครงการเร่งรัดปรับปรุงประสิทธิภาพการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (โครงการ 13) ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งจากการศึกษาโรงงานในกลุ่มตัวอย่างพบว่าได้รับความช่วยเหลือเพียงร้อยละ 8.3

สรุปสมมติฐานการวิจัย

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายด้านอุตสาหกรรมของรัฐ กับ พัฒนาการด้านการผลิตและรูปแบบเป้าหมายตลาดในการผลิตของอุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัด ลำปาง พบว่ามีความสัมพันธ์กันจริง แต่อยู่ในระดับต่ำ เพราะนโยบายของรัฐไม่ได้ส่งผลอย่างจริงจัง และมีจำนวนโรงงานที่ได้รับความช่วยเหลือเป็นสัดส่วนเล็กน้อยเท่านั้น อุตสาหกรรมมีพัฒนาการ ของการผลิตด้วยการทดลองด้วยตนเองโดยภาคเอกชนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งเทคโนโลยีในการผลิตและ รูปแบบของผลิตภัณฑ์ จึงทำให้อุตสาหกรรมมีการพัฒนาอย่างช้าๆและรูปแบบเป้าหมายการผลิต เพื่อตลาดภายในประเทศส่วนใหญ่เป็นของโรงงานขนาดย่อม ส่วนรูปแบบเป้าหมายการผลิตเพื่อ การส่งออกนั้นเป็นของโรงงานขนาดกลางเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งการที่นโยบายของรัฐมีความ สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมเซรามิกของจังหวัดลำปางในระดับต่ำ สามารถสรุปลักษณะผลการศึกษา เป็นช่วงเวลาได้ดังตาราง 4.5

ช่วงทดแทนการนำเข้า(พ.ศ.2500-2529) เป็นช่วงเวลาที่อุตสาหกรรมเซรามิก จังหวัดลำปางมีรูปแบบเป้าหมายตลาดในการผลิตอยู่ภายในประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบาย ประกาศให้ความคุ้มครองเซรามิก 3 ชนิดพ.ศ.2521 และนโยบายประกาศห้ามนำเข้าเครื่องใช้บน โต๊ะอาหารพ.ศ.2525 แต่เมื่อพิจารณาจากตัวเลขจำนวนโรงงานที่เพิ่มขึ้นกลับพบว่าน้อยมาก

ช่วงส่งเสริมการส่งออก(พ.ศ.2530-2539) เป็นช่วงเวลาที่อุตสาหกรรมเซรามิก จังหวัดลำปางมีรูปแบบเป้าหมายตลาดในการผลิตเป็นตลาดต่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบาย ส่งเสริมการส่งออก และถึงแม้ว่าจะมีจำนวนโรงงานที่เข้าไปขอคำปรึกษาจากศูนย์พัฒนาเครื่อง เคลือบดินเผาเป็นสัดส่วนที่มาก แต่ก็มีโรงงานที่ได้ตลาดต่างประเทศเป็นสัดส่วนเพียงเล็กน้อยเท่า นั้น แสดงว่าการส่งเสริมด้านการวิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมเซรามิกจังหวัดลำปางส่วนใหญ่ยังไม่ ค่อยได้ผลมากนัก

ช่วงปรับตัวให้เข้ากับเศรษฐกิจ(พ.ศ.2540-2543) เป็นช่วงเวลาที่รัฐต้องการแก้ ปัญหาด้านเงินทุนให้กับกิจการอุตสาหกรรมและในขณะเดียวกันก็ต้องการปรับปรุงคุณภาพและ ประสิทธิภาพในการผลิตเพื่อการลดต้นทุนและสามารถพัฒนาสินค้าเพื่อการส่งออกให้มากขึ้นด้วย แต่ผลจากการศึกษาพบว่าจำนวนโรงงานที่ได้รับความช่วยเหลือเป็นสัดส่วนเพียงเล็กน้อย และ โรงงานที่ผลิตเพื่อการส่งออกส่วนใหญ่ยังคงเป็นกลุ่มเดียวกับช่วงก่อนหน้านี้

ตาราง 4.5 การเปรียบเทียบผลการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ

นโยบายด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐ	ผลต่ออุตสาหกรรมเซรามิกในจังหวัดลำปาง	
พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ.2503	มีจำนวนโรงงานที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน ร้อยละ 0.5	ช่วงทดแทนการนำเข้า
จัดการประกวดถ้วยชามเซรามิก ประมาณ พ.ศ. 2510-2512	-	
ตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมเซรามิกที่ กรุงเทพฯ ประมาณ พ.ศ.2515-2519	-	
พ.ศ. 2521 ประกาศให้ความคุ้มครองเซรามิก 3 ชนิด ได้แก่ กระเบื้อง สุขภัณฑ์ และเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารบางชนิด	มีจำนวนโรงงานเพิ่มขึ้นในช่วง พ.ศ 2520-2524 ร้อยละ 6.7 เป็นประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารร้อยละ 1.7 และประเภทอุปกรณ์ก่อสร้าง (โรงงานกระเบื้อง) ร้อยละ 1.7	
พ.ศ.2525 ประกาศห้ามนำเข้าเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารทุกชนิด	โรงงานประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารในช่วง พ.ศ. 2525-2529 มีจำนวนเพิ่มขึ้น ร้อยละ 5.1	
พ.ศ.2535 กรมส่งเสริมการส่งออกสนับสนุนให้ไปออกงานแสดงสินค้าในต่างประเทศ	มีจำนวนโรงงานได้ตลาดต่างประเทศในปีนั้น ร้อยละ 16	ช่วงส่งเสริมการส่งออก
พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน ฉบับที่ 2 พ.ศ.2536 กำหนดให้จังหวัดลำปางอยู่ในเขตส่งเสริมการลงทุนที่ 3	มีจำนวนโรงงานที่ได้รับความช่วยเหลือด้านเงินทุน ร้อยละ 5	
เปิดใช้ศูนย์วิจัยและพัฒนาเครื่องเคลือบดินเผาที่ จังหวัดลำปาง	มีจำนวนโรงงานที่เคยได้รับความช่วยเหลือ ร้อยละ 68	
โครงการเงินกู้อุตสาหกรรมขนาดย่อม พ.ศ.2542	มีจำนวนโรงงานที่ได้รับความช่วยเหลือ ร้อยละ 10	ช่วงปรับตัวให้เข้ากับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ
โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการประกอบธุรกิจ อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (โครงการ 13)	มีจำนวนโรงงานที่ได้รับความช่วยเหลือ ร้อยละ 8.3	

4.2.4 พัฒนาการด้านทำเลที่ตั้งของโรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปาง

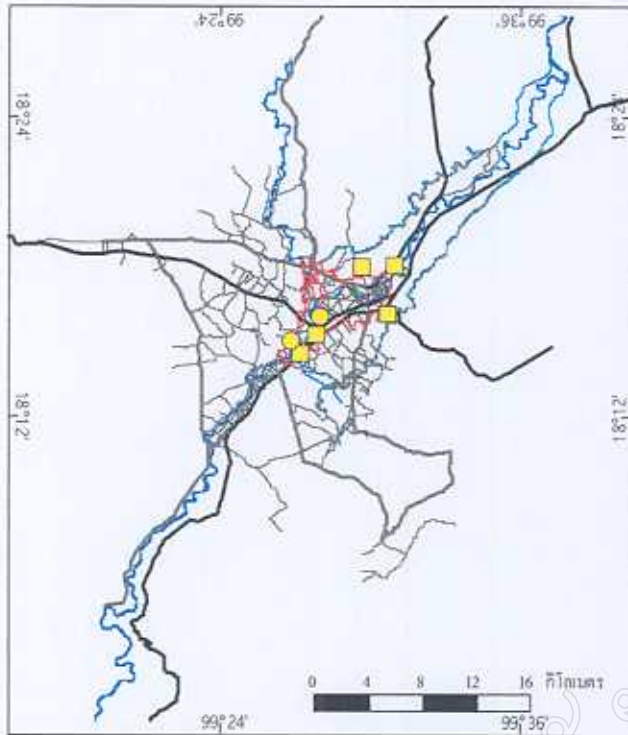
พัฒนาการด้านทำเลที่ตั้งของโรงงานเซรามิกเมื่อแบ่งการพิจารณาเป็น 4 ช่วงเวลาดังแผนที่ 4.2 พบว่า ระยะแรก(พ.ศ.2500-2519) โรงงานมีลักษณะทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้กับเขตเมือง ในระยะนี้โรงงานทั้งหมดเป็นโรงงานที่ผลิตถ้วยชามจากเตามังกรโบราณ ซึ่งต้องการพื้นที่กว้างสำหรับการก่อสร้างเตา แสดงว่าบริเวณที่ตั้งโรงงานในยุคแรกนี้ยังเป็นบริเวณที่ยังไม่มีที่พักอาศัยอยู่หนาแน่นมากนัก และในปัจจุบันยังพบว่ายังคงตั้งอยู่ที่เดิมแม้ว่าจะกลายเป็นย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นแล้ว แต่โรงงานก็ได้มีการเปลี่ยนมาใช้เตาที่ใช้พื้นที่น้อยลงซึ่งทำให้สามารถขยายกิจการอยู่ภายในที่ตั้งเดิมได้ ซึ่งจากแผนที่ 4.2ก จะเห็นว่าส่วนหนึ่งยังคงเป็นโรงงานประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร และส่วนหนึ่งได้ปรับปรุงเป็นโรงงานที่ผลิตหลายประเภทรวมกัน

ระยะที่สอง(พ.ศ.2520-2529) โรงงานมีลักษณะทำเลที่ตั้งกระจายออกไปตามถนนที่ออกจากเมืองมากขึ้นดังแผนที่ 4.2ข ได้แก่ ถนนลำปาง-แจ้ห่ม ถนนลำปาง-เด่นชัย และถนนบ้านพ่อน-แม่ทะ โรงงานที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้จำนวนหนึ่งเริ่มมาจากการผลิตถ้วยชามจากเตามังกรแล้วเปลี่ยนมาเป็นอุปกรณ์ก่อสร้างในปัจจุบัน และอีกจำนวนหนึ่งเป็นโรงงานผลิตเซรามิกประเภทเครื่องประดับตกแต่งมาตั้งแต่เริ่มต้น

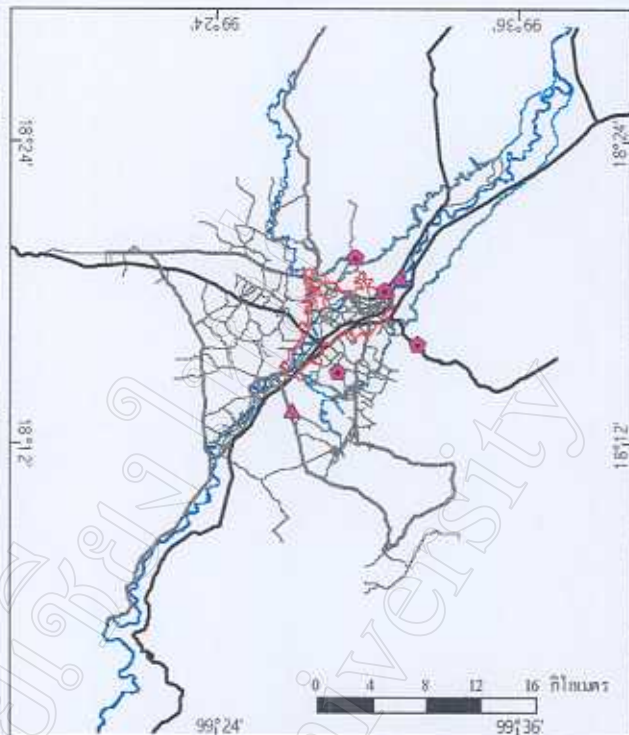
ระยะที่สาม(พ.ศ.2530-2539) เป็นช่วงเวลาที่มียานวนโรงงานเพิ่มมากขึ้น โดยทำเลที่ตั้งของโรงงานนอกจากจะกระจายไปตามถนนทุกสายที่ออกจากเมืองแล้วยังกระจายไปตามถนนท้องถิ่นภายในหมู่บ้านมากขึ้นดังแผนที่ 4.2ค โรงงานประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารและโรงงานผลิตหลายประเภทรวมกันซึ่งเป็นโรงงานขนาดกลางและใช้พื้นที่กว้างจะอยู่ใกล้กับถนนสายหลักและถนนสายรอง ได้แก่ ถนนลำปาง-เชียงใหม่ ถนนลำปาง-เกาะคา ส่วนโรงงานเครื่องประดับตกแต่งซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ตามชุมชนชานเมือง โดยเฉพาะหมู่บ้านในตำบลปงแสนทอง และตำบลท่าเสา รองลงมาจะกระจายออกไปตามถนนสายรอง เช่น ถนนลำปาง-ห้างฉัตร และถนนลำปาง-แม่ทะ

ระยะที่ 4 (พ.ศ.2540-2543) ทำเลที่ตั้งโรงงานกระจายอยู่ในหมู่บ้านชานเมืองดังแผนที่ 4.2ง เนื่องจากโรงงานที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็กครัวเรือน ใช้พื้นที่น้อยเพราะกำลังในการผลิตน้อยจึงสามารถใช้พื้นที่ในการผลิตอยู่บริเวณใต้ถุนบ้านหรือชายคาบ้านที่ตนเองอยู่อาศัย

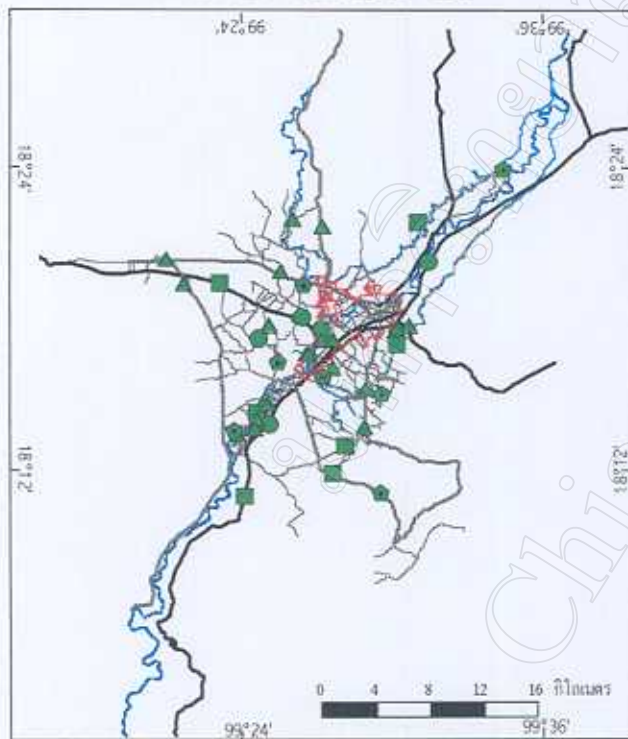
จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทำเลที่ตั้งดังกล่าวทำให้สามารถสรุปได้ว่า ในภาพรวมมีพัฒนาการของการขยายตัวจากชานเมืองออกมา 2 รูปแบบ ได้แก่ การขยายตัวไปตามถนนที่ออกจากเมือง ซึ่งมักเกิดกับโรงงานเซรามิกประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารและโรงงานที่ผลิตหลาย

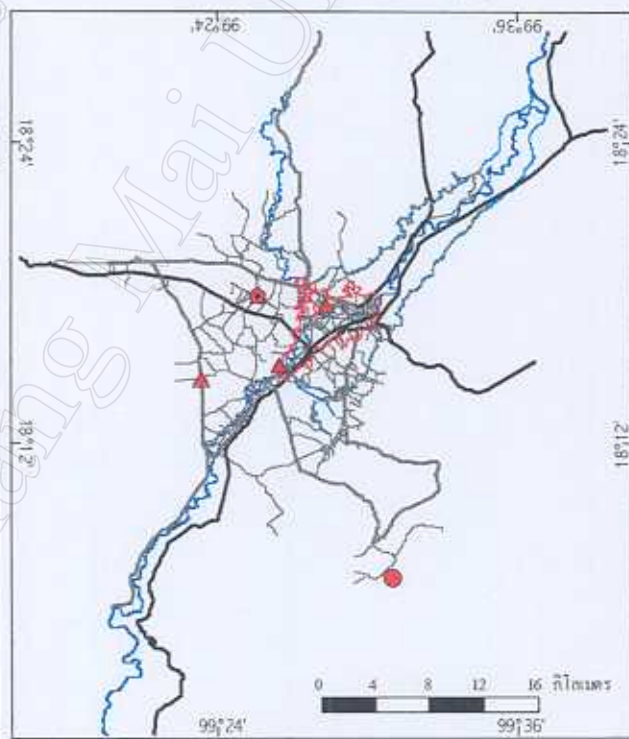
แผนที่ 4.2 ก พ.ศ. 2500 - 2519

แผนที่ 4.2 ข พ.ศ. 2520 - 2529

แผนที่ 4.2 ค พ.ศ. 2530 - 2539

แผนที่ 4.2 ง พ.ศ. 2540 - 2543

สัญลักษณ์

ประเภทโรงงานเซรามิก

□ เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร

△ เครื่องประดับตกแต่ง

⊙ อุปกรณ์ก่อสร้าง

○ หลายประเภทรวมกัน

— ถนนสายหลัก

— ถนนสาธิต

— ถนนท้องถิ่น

□ เขตเมือง

— แม่น้ำ

— คลองชลประทาน

หมายเหตุ : เขตเมือง หมายถึงเขตการปกครองตามแผนที่ราชการใน พ.ศ. 2534 โดยกรมแผนที่ทหาร

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ประวัติโรงงานกลุ่มตัวอย่าง 60 แห่ง ในปี พ.ศ. 2543

ประเภทรวมกัน และอีกรูปแบบหนึ่งเป็นการกระจุกตัวอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะโรงงานประเภทเครื่องประดับตกแต่ง

สำหรับสาเหตุที่ทำให้พัฒนาการด้านทำเลที่ตั้งโรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปางมีลักษณะดังกล่าว มีสาเหตุสำคัญมาจากการขยายตัวของเมืองที่เกิดขึ้นตามกาลเวลา จึงทำให้หาพื้นที่ในสำหรับก่อตั้งโรงงานได้ยากขึ้น ซึ่งจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตผังเมืองรวมพบว่า มีการขยายตัวจาก 19.6 ตารางกิโลเมตรในปีพ.ศ.2528 มาเป็น 56.22 ตารางกิโลเมตรในปีพ.ศ. 2532 และ 94.5 ตารางกิโลเมตรในปีพ.ศ.2537 นอกจากนี้ ราคาที่ดินยังมีส่วนทำให้ผู้ประกอบการเลือกทำเลที่ตั้งโรงงานนอกเขตเมืองออกมา ซึ่งจากการสำรวจราคาประเมินที่ดินในปีพ.ศ.2538 พบว่าในราคาที่ดินในเขตเมืองโดยเฉลี่ยตารางวาละ 10,000-40,000 บาท/ตารางวา ส่วนนอกเขตเมืองราคาที่ดินโดยเฉลี่ยต่ำกว่า 3,750 บาทต่อตารางวา

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าแนวโน้มของทำเลที่ตั้งโรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปางจะขยายตัวออกจากเขตเมืองมากขึ้น แต่จากการศึกษากลับพบว่าทำเลที่ตั้งโรงงานส่วนใหญ่มีระยะทางโดยเฉลี่ยห่างจากเมืองออกมาประมาณ 5 กิโลเมตร แสดงว่ามีปัจจัยบางอย่างที่มีอิทธิพลต่อลักษณะทำเลที่ตั้งดังกล่าว ซึ่งจะได้ทำการศึกษาในบทต่อไป

4.2.5 พัฒนาการของอุตสาหกรรมเซรามิกในลักษณะการขยายตัวของโรงงานกลุ่มเครือญาติ

จากการสำรวจรายชื่อและประวัติ ของผู้ประกอบการโรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปาง จำนวน 197 แห่ง ในปีพ.ศ. 2543 พบว่ามี 63 แห่ง ที่สามารถจัดกลุ่มเครือญาติได้ 21 กลุ่ม และจากการศึกษาในหัวข้อที่ผ่านมาพบว่า เหตุผลทางครอบครัว เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้ประกอบการตัดสินใจประกอบกิจการโรงงานเช่น การที่ครอบครัวขยายกิจการเป็นโรงงานสาขา และการสืบทอดมรดกของครอบครัว ซึ่งในกลุ่มผู้ประกอบการโรงงานที่เป็นเครือญาติกันนี้ ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีนที่ทยอยเข้ามาบุกเบิกทำโรงงานถ้วยชามเซรามิกตั้งแต่ยุคเริ่มแรก ผู้ประกอบการเหล่านี้โดยพื้นฐานนั้น มีความสนิทกันในฐานะเพื่อนหรือเครือญาติเกี่ยวข้อง เพราะอพยพมาจากหมู่บ้านเดียวกันคือหมู่บ้านไห่ปู้ ซึ่งเป็นหมู่บ้านปั้นถ้วยชามในประเทศจีน เมื่อได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยได้ระยะหนึ่งก็พยายามสร้างฐานะจากอาชีพที่ตนเองถนัดคือ การทำถ้วยชามเซรามิก โดยเริ่มต้นจากการสำรวจหาแหล่งวัตถุดิบดินขาวจนพบแหล่งใหญ่ที่จังหวัดลำปาง ได้มีการทดลองผลิตจนสำเร็จและตั้งเป็นโรงงาน หลังจากนั้นก็ได้ชักชวนญาติพี่น้องและเพื่อนจากกรุงเทพฯ มาช่วยทำโรงงานด้วยกัน เมื่อกิจการเจริญเติบโตต่างก็แยกไปมีกิจการเป็นของตนเอง

ในระหว่าง พ.ศ. 2500-2517 นี้ นับได้ว่าเป็นยุคของผู้ประกอบการชาวจีนรุ่นแรก ซึ่งภายในระยะเวลา 17 ปีนี้ โรงงานแต่ละแห่งที่เจริญเติบโตขึ้นก็ได้มีการขยายกิจการโดยการตั้งโรงงานแห่งที่ 2 เป็นโรงงานสาขาที่ผู้ประกอบการมีหน้าที่ดูแลกิจการทั้ง 2 แห่ง หรือแบ่งหน้าที่ให้ภรรยาดูแล สำหรับบางรายที่มีบุตรโตแล้วโดยเฉพาะบุตรชายคนโตก็จะให้เป็นเจ้าของกิจการ และในกรณีที่มิบุตรหลายคนก็จะส่งเสริมให้บุตรที่ไม่ได้รับมอบหมายให้ดูแลกิจการ ให้ได้รับการศึกษาในระดับสูงที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ผลผลิตของโรงงานเซรามิกในยุคนี้ เป็นผลิตภัณฑ์ด้วยขามโดยเฉพาะถ้วยขามลวดลายไก่ ใช้พื้นเป็นเชื้อเพลิงและเผาด้วยเตามังกรเป็นส่วนใหญ่

หลังปี พ.ศ. 2517 ผู้ประกอบการชาวจีนรุ่นที่ 2 หรือนุตรของครอบครัว เริ่มเป็นเจ้าของโรงงานเซรามิกมากขึ้น แต่การดูแลกิจการเป็นการช่วยกันดูแลโดยครอบครัว เพราะเงินลงทุนเริ่มต้นมักเป็นเงินทุนสะสมของครอบครัว สินค้าที่ผลิตในระยะเริ่มต้นก็มักจะเป็นชนิดเดียวกันกับที่ครอบครัวผลิตอยู่คือ ถ้วยขามที่ผลิตจากเตามังกร แต่ในระยเวลานั้น โดยเฉพาะตั้งแต่มีการทดลองใช้เตาซัดเตลซึ่งใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิงเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2518 และใช้เวลาเพียงไม่กี่ปี โรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปางที่ตั้งมาก่อนก็หันมาผลิตของชำร่วยและแจกันเซรามิกมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ยังผลิตถ้วยขามด้วยเตามังกรควบคู่กันไป

ประมาณปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ผู้ประกอบการชาวจีนรุ่นที่ 2 ได้เข้ามามีบทบาทต่อโรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปางมากยิ่งขึ้น เพราะผู้ประกอบการยุคนี้มักจะสำเร็จการศึกษาในระดับสูง ดังนั้นจึงนำความรู้มาพัฒนาตนเอง โดยการตั้งโรงงานเป็นอิสระจากครอบครัวของพ่อแม่ และมีความเป็นอิสระจากทุนครอบครัวเพราะใช้จากแหล่งเงินทุนภายนอกเช่น ธนาคารพาณิชย์ มีการใช้ระบบการบริหารสมัยใหม่เช่น ระบบบริษัท นอกจากนี้ในด้านการผลิต ยังมีการพัฒนาคุณภาพของวัตถุดิบและปรับปรุงรูปแบบสินค้าให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น

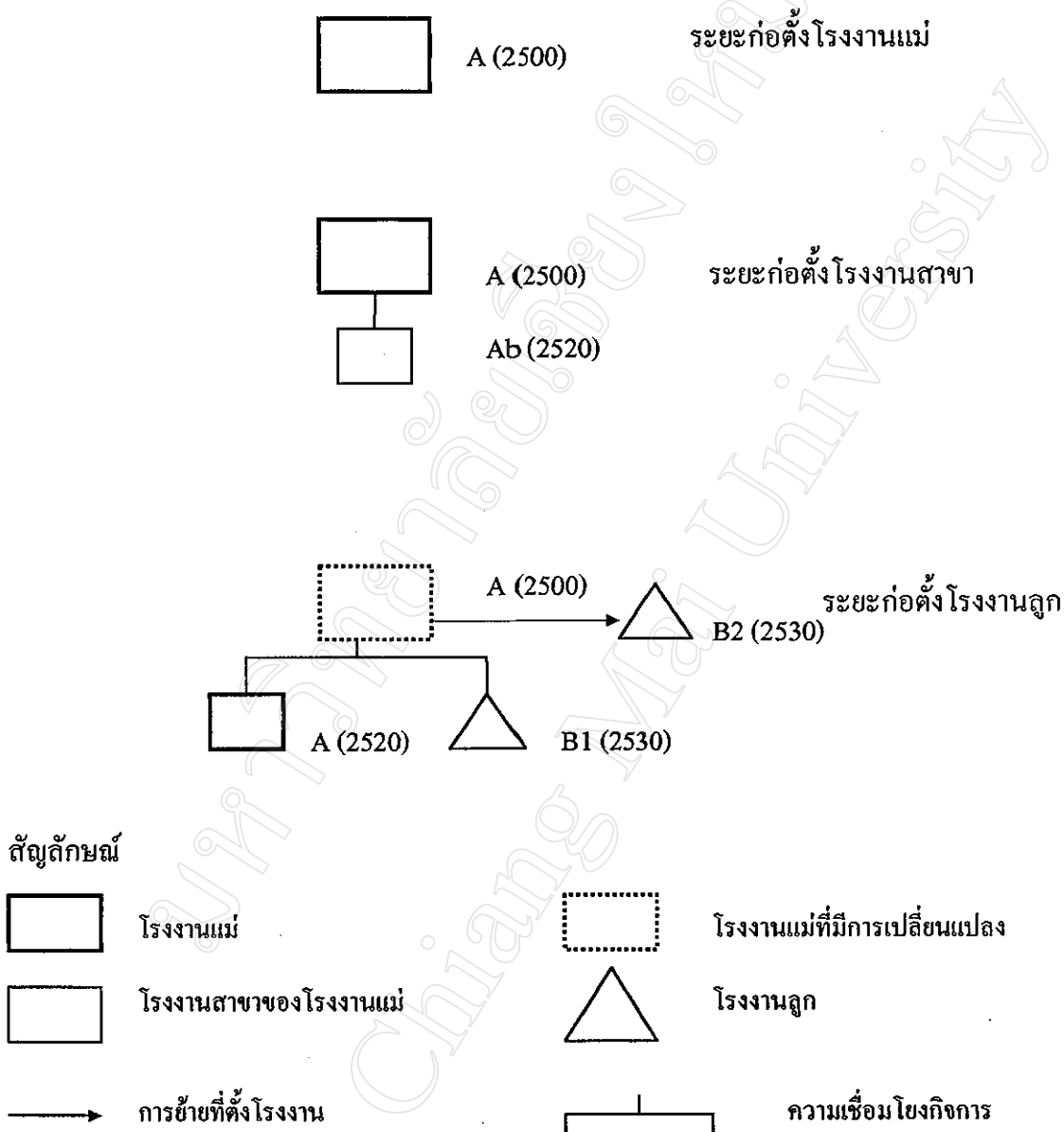
จากการที่เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ได้ทำให้โรงงานเซรามิกที่เป็นเครือญาติเดียวกันขยายตัวมาก ทั้งขนาดและจำนวนของโรงงาน โดยเฉพาะโรงงานที่มีบุตรหลานหลายคน อย่างไรก็ดี แม้ว่าผู้ประกอบการรุ่นใหม่จะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่ในปัจจุบันก็ยังมิมีโรงงานที่ยังบริหารกิจการในระบบครอบครัวอยู่ บางโรงงานก็ไม่ได้เปลี่ยนลักษณะการบริหารงานอย่างชัดเจน ไม่ได้แยกกิจการจากครอบครัวอย่างชัดเจน เพราะความเกี่ยวดองและผูกพันกันเป็นเครือญาติดังกล่าว ย่อมต้องมีความเชื่อมโยงช่วยเหลือกันด้านใดด้านหนึ่งเสมอ ซึ่งสามารถยกกรณีศึกษาได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กรณีที่ 1 แบบกิจการครอบครัว

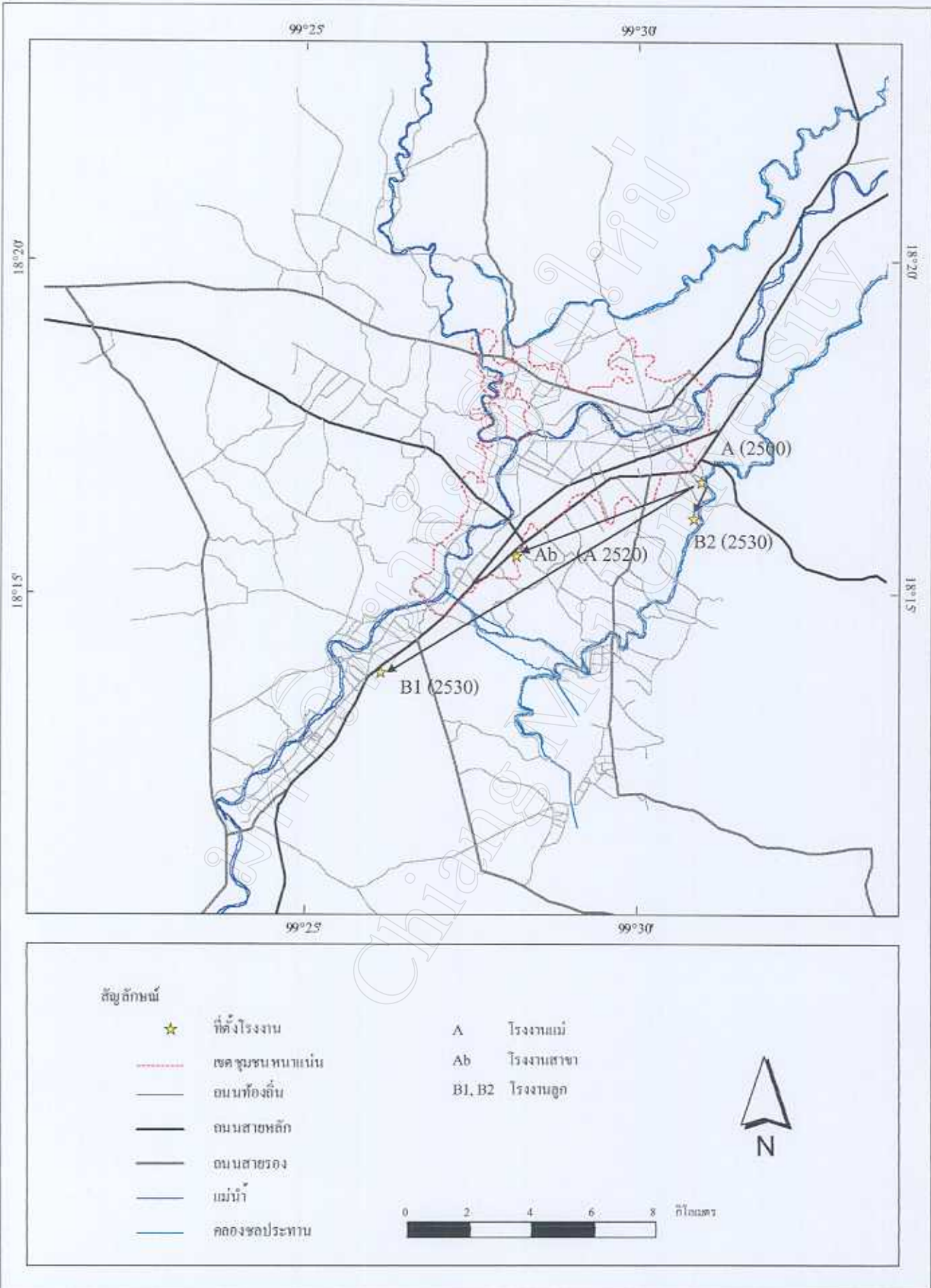
โรงงานของกลุ่มเครือญาติ A, B1 และ B2 ดังภาพ 4.2 และแผนที่ 4.3 เกิดจากการที่หัวหน้าครอบครัวได้เข้ามาทดลองก่อตั้งโรงงานด้วยชาวมิกกับกลุ่มเพื่อน ประมาณปี พ.ศ. 2500 บริเวณหมู่บ้านป่าขามในพื้นที่เช่าของวัดจองคำซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของตัวเมือง ห่างจากใจกลางเมืองประมาณ 2.5 กิโลเมตร ซึ่งในระยะแรกได้รวมกลุ่มกับเพื่อนในการก่อตั้งโรงงานแต่ต่อมาไม่นานในปีพ.ศ.2503 ก็ได้แยกกิจการเป็นของตนเองเป็นโรงงาน A ผลิตด้วยชาวมั้แกงไม่มีลวดลาย เผาด้วยเตามังกรที่ใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง เมื่อโรงงานเจริญเติบโตมาได้ระยะหนึ่งจึงต้องการขยายการผลิต เนื่องจากสถานที่โรงงาน A ขณะนั้นคับแคบเพราะมีโรงงานเพื่อนที่แยกตัวออกมาตั้งอยู่ใกล้กันหลายโรงงาน ดังนั้นประมาณปี พ.ศ. 2520 จึงได้ไปหาทำเลที่ตั้งใหม่เพื่อเปิดโรงงานสาขา Ab ห่างจากใจกลางเมืองประมาณ 4 กิโลเมตร ติดกับถนนสุขุมวิทไฮเวย์ลำปาง-กรุงเทพฯ ผลิตด้วยชาวมั้แกงด้วยเตามังกรเช่นเดียวกัน ขายส่งให้พ่อค้าคนกลางจากหมู่บ้านลำปางกลางเป็นหลัก ขายส่งและปลีกให้กับพ่อค้าต่างจังหวัดทั่วไปที่มาตระเวนซื้อตามโรงงาน

ประมาณปี พ.ศ.2530 โรงงาน A ได้ตั้งโรงงานให้บุตรคนโตคือโรงงาน B1 ติดกับถนนสุขุมวิทไฮเวย์ลำปาง-กรุงเทพฯเช่นกัน แต่ห่างไกลจากใจกลางเมืองออกมาประมาณ 8.5 กิโลเมตร และห่างจากโรงงานเดิมประมาณ 11.6 กิโลเมตร ผลิตแตกต่างกันโดยเตาขัดเคิลที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง และในระยะเวลาใกล้เคียงกันนี้ โรงงาน A มีปัญหากับหน่วยงานสรรพากร จึงได้ย้ายออกมาตั้งโรงงานใหม่คือ โรงงาน B2 ในหมู่บ้านติดกันคือหมู่บ้านพระบาท ซึ่งอยู่ห่างจากโรงงานเดิมเพียง 1 กิโลเมตร และโรงงานนี้ยังคงผลิตด้วยชาวมั้แกงด้วยเตามังกรใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงเช่นเดิม แต่ได้เปลี่ยนให้บุตรอีกคนเป็นเจ้าของกิจการแทน ส่วนเจ้าของโรงงานเดิมก็ได้ไปดูแลโรงงาน Ab ซึ่งเป็นโรงงานสาขาอย่างเต็มที่และโรงงานนี้จึงได้กลายเป็นโรงงาน A ใหม่ซึ่งเป็นโรงงานแม่ที่เป็นหลักให้โรงงานลูกทั้ง 2 แห่ง

ในช่วงที่ธุรกิจก่อสร้างในประเทศขยายตัวอย่างมาก ในปี พ.ศ.2538 โรงงาน B1 และ B2 ได้หันมาผลิตลูกกรงเซรามิกเป็นหลัก ซึ่งในขณะนั้นโรงงาน B2 ก็ได้นำเข้าเตาขัดเคิลเข้ามาใช้เพื่อผลิตลูกกรงโดยเฉพาะ และบางครั้งก็ได้หยุดการผลิตด้วยชาวมั้แกงด้วยเตามังกรชั่วคราวเพื่อให้สามารถผลิตลูกกรงให้ได้ทันกับความต้องการของลูกค้าในขณะนั้น และในปัจจุบันเมื่อภาวะเศรษฐกิจซบเซา โรงงาน B1 และ B2 ได้กลับมาผลิตสินค้าชนิดเดิมที่เคยผลิตแต่แรก และจากการศึกษาโรงงานทั้ง 3 แห่งนี้มีการควบคุมดูแลด้วยระบบครอบครัว มีการจัดการวัตถุดิบและตลาดร่วมกัน โดยมีบริเวณที่ตั้งปัจจุบันของโรงงาน A ซึ่งติดกับถนนใหญ่และใกล้เมือง เป็นสถานที่แสดงสินค้าและติดต่อซื้อขายสินค้า นอกจากนี้เจ้าของโรงงานทั้ง 3 แห่งก็สามารถหมุนเวียนกันไปดูแลโรงงานของครอบครัวทั้งหมดได้

ภาพ 4.2 โรงงานเซรามิกในกลุ่มเครือข่ายแบบกิจการครบถ้วน

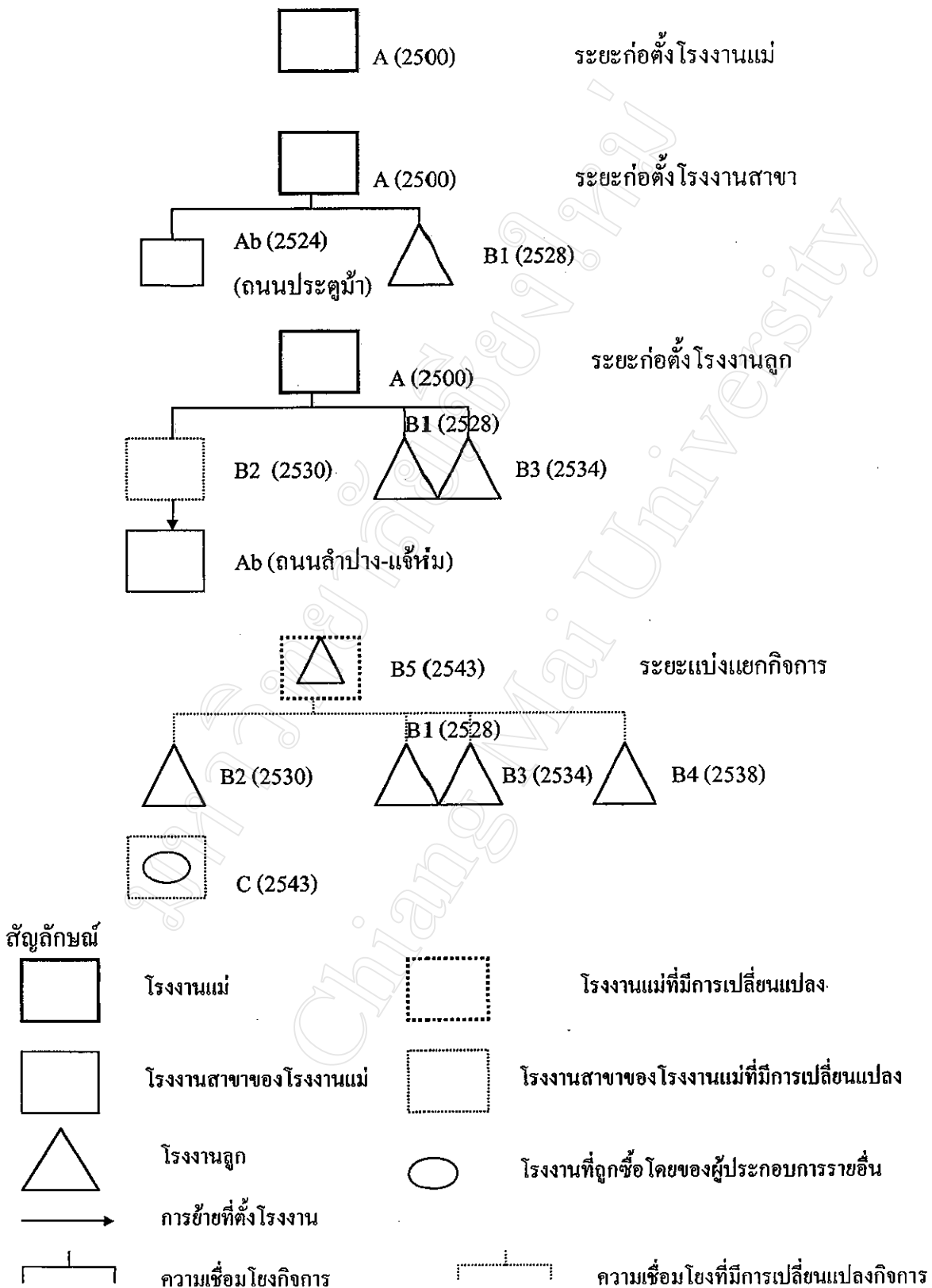
แผนที่ 4.3 ที่ตั้งโรงงานเซรามิกในกลุ่มเครือญาติแบบกิจการครอบครัว

สรุปแล้วการขยายตัวของโรงงานกลุ่มเครือญาติในแบบกิจการครอบครัว เป็นการขยายกิจการและบริหารโดยให้คนในครอบครัวช่วยกันดูแลกิจการที่มีอยู่ทั้งหมด บางครั้งเรียกว่าระบบกงสี ซึ่งมีลักษณะของอำนาจในการตัดสินใจเด็ดขาดอยู่ที่บิดามารดาผู้เป็นเจ้าของกิจการ และจะจัดสรรหน้าที่ให้บุตรเข้มารับผิดชอบและสืบทอดกิจการในตระกูล โดยเป็นเจ้าของโรงงานต่อจากบิดามารดาและโรงงานสาขา(จากโรงงาน A เปลี่ยนเป็นโรงงาน B2) หรือตั้งโรงงานใหม่ให้บุตร(โรงงาน B1) โรงงานที่ขยายตัวในแบบนี้ แม้ว่าจะมีจำนวนโรงงานอยู่หลายแห่ง และแม้ว่าจะมีชื่อบุตรเป็นเจ้าของกิจการโรงงานใดโรงงานหนึ่งอยู่ด้วย แต่ในทางพฤติกรรมแล้ว คนในครอบครัวก็มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของโรงงานทั้งหมด หากบิดามารดายังไม่วางมือจากกิจการ บุตรทั้งหลายก็จะมีอิสระในการตัดสินใจดำเนินการน้อย เพราะเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินกิจการนั้นเป็นเงินทุนของบิดามารดาซึ่งถือว่าเป็นเงินทุนส่วนกลางที่นำมาใช้ลงทุน บุตรคนใดคนหนึ่งจะออกแบ่งไปอย่างเด็ดขาดไม่ได้

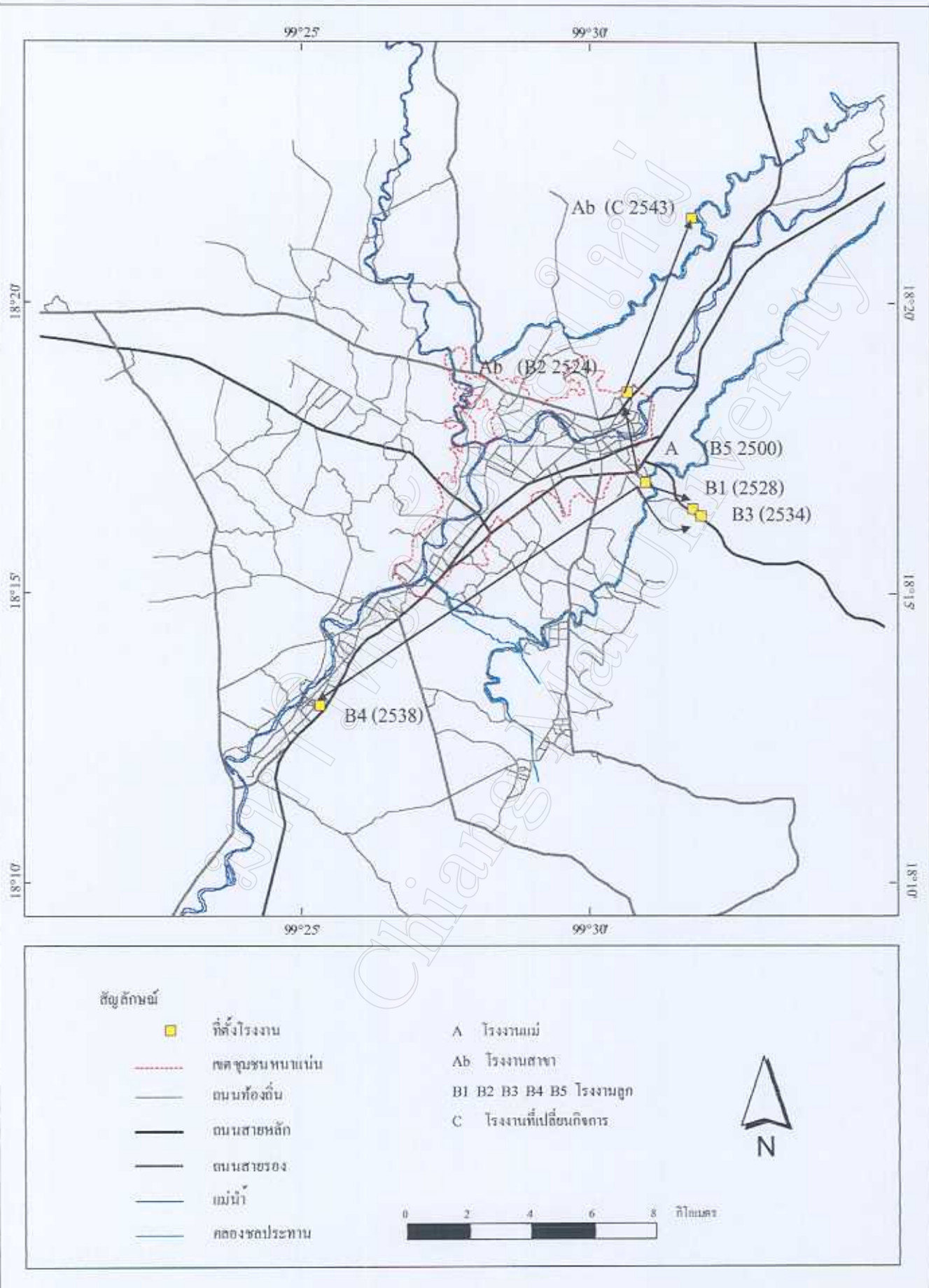
กรณีที่ 2 แบบแบ่งแยกกิจการ

โรงงานของกลุ่มเครือญาติ B1 B2 B3 B4 และ B5 ดังภาพ 4.3 และแผนที่ 4.4 เกิดจากการที่หัวหน้าครอบครัวเข้ามาทดลองตั้งโรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปางกับกลุ่มเพื่อนประมาณปี พ.ศ.2500 เช่นเดียวกับกรณีที่ 1 ซึ่งต่อมาไม่นานในปีพ.ศ.2503 ก็ได้แยกกิจการเป็นของตนเองโดยการตั้งโรงงาน A ในพื้นที่ติดกันกับโรงงานของเพื่อน ผลิตถ้วยชามตราไก่และถ้วยน้ำพริก เผาด้วยเตามังกร และประมาณปีพ.ศ.2524 ได้ขยายกิจการ โดยตั้งโรงงานอีกแห่งคือโรงงาน Ab ซึ่งเป็นโรงงานสาขาบริเวณถนนประตุม้าใกล้กับเส้นทางออกจากเมืองไปทางถนนสายลำปาง-แจ้ห่ม ห่างจากใจกลางเมืองประมาณ 2.5 กิโลเมตร ผลิตถ้วยชามตราไก่เผาด้วยเตามังกรเช่นเดียวกัน ต่อมาไม่นานนัก บุตรคนหนึ่งก็ได้ตั้งโรงงานเป็นของตนเองคือโรงงาน B1 ในปี พ.ศ.2528 บริเวณนอกเมืองริมถนนลำปาง-เด่นชัย ห่างจากใจกลางเมืองประมาณ 4 กิโลเมตร ซึ่งเป็นเส้นทางออกไปสู่จังหวัดแพร่ ผลิตถ้วยชามเผาด้วยเตามังกรเช่นเดียวกัน

ประมาณปี พ.ศ. 2530 โรงงาน Ab ได้หยุดการผลิตถ้วยชามด้วยเตามังกร เนื่องจากเขม่าควันไฟที่เกิดขึ้นจากพื้นไม้ไผ่ได้ก่อความเดือดร้อนให้กับบ้านเรือนใกล้เคียง และทางอุตสาหกรรมจังหวัดก็ไม่อนุญาตให้เผาผลิตภัณฑ์ด้วยไม้ไผ่ต่อไป ดังนั้นโรงงานจึงได้เปลี่ยนมาใช้เตาซัดเตลที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง หันมาผลิตตุ๊กตงเซรามิกและได้ให้บุตรอีกคนเข้ามาเป็นเจ้าของกิจการ โรงงาน Ab จึงได้เปลี่ยนเป็นโรงงาน B2 แต่เนื่องจากลูกค้ายังมีความต้องการสินค้าถ้วยชามจากโรงงานอยู่ ดังนั้นโรงงาน Ab จึงได้ย้ายไปตั้งที่หมู่บ้านทรายคำ ซึ่งห่างจากเมืองไปตามถนนลำปาง-แจ้ห่มประมาณ 8 กิโลเมตร และแยกเข้าไปตามถนนทางเข้าหมู่บ้านอีกประมาณ 2 กิโลเมตร ต่อมาใน

ภาพ 4.3 โรงงานเซรามิกในกลุ่มเครือญาติแบบแบ่งแยกกิจการ

แผนที่ 4.4 ที่ตั้งโรงงานเซรามิกในกลุ่มเครือข่ายดินแบบแบ่งแยกกิจการ

ปี พ.ศ. 2534 บุตรอีกคนได้เปิดโรงงาน B3 ซึ่งมีทำเลที่ตั้งติดกับโรงงานที่เป็นพี่น้องกันคือโรงงาน B1 ผลิตของชำร่วยด้วยเตาซัดเตล และในปีเดียวกันนี้โรงงาน A ก็ได้เปลี่ยนมาผลิตตุ๊กตกรงเซรามิกตามความต้องการของตลาดอสังหาริมทรัพย์ในขณะนั้น

ในปี พ.ศ.2538 บุตรคนหนึ่งที่ได้ช่วยกิจการโรงงาน A ได้แยกมาเปิดโรงงาน B4 ซึ่งผลิตตุ๊กตกรงแต่เพียงอย่างเดียว โดยเลือกทำเลที่ตั้งติดกับถนนสุขุมวิทไฮเวย์ลำปาง-กรุงเทพฯ ห่างจากใจกลางเมืองประมาณ 11 กิโลเมตร ด้วยเหตุผลที่ว่า การตั้งอยู่ใกล้ถนนใหญ่จะทำให้ผู้ที่สัญจรผ่านไปมาพบเห็นได้ง่าย

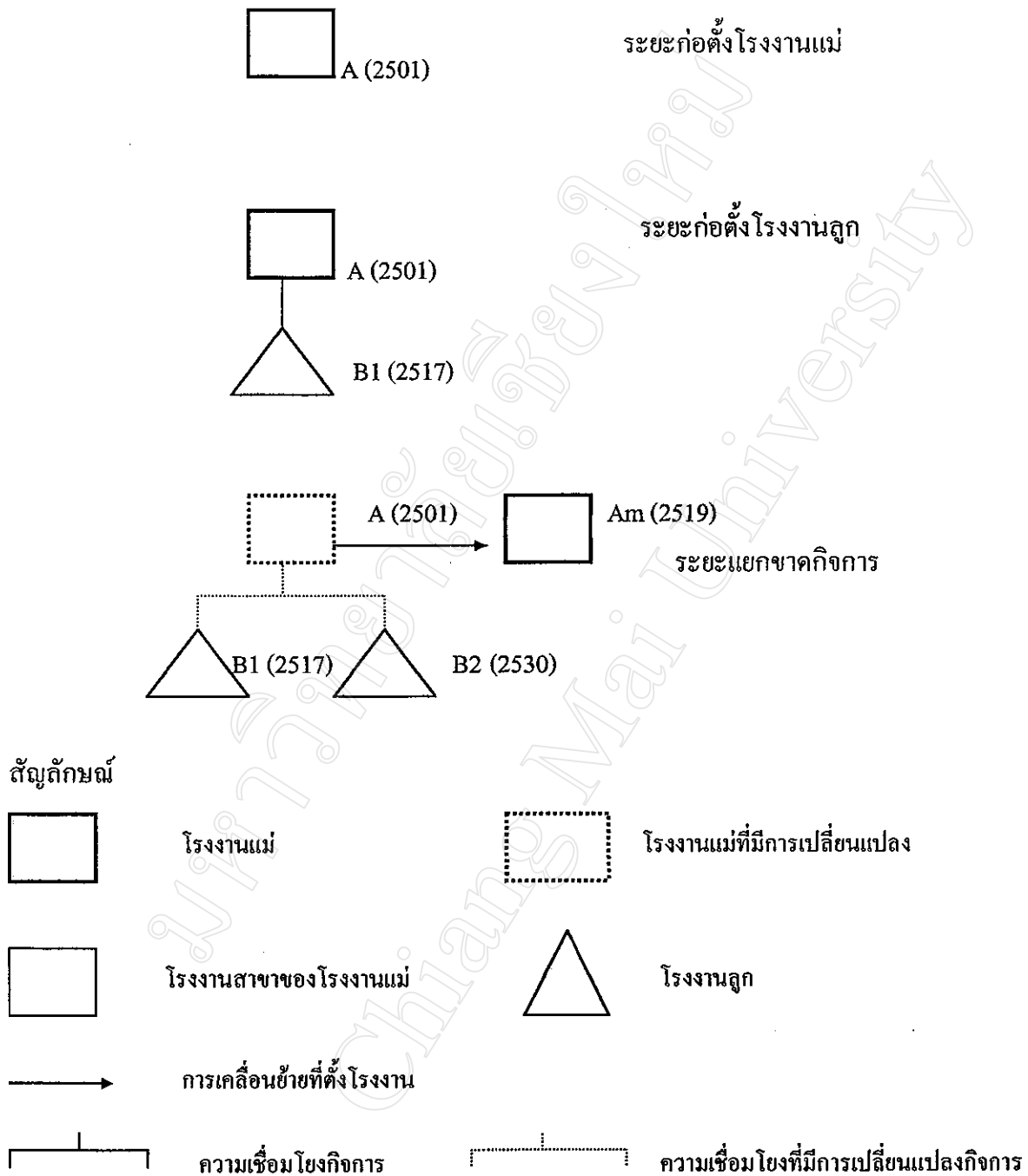
ปัจจุบัน โรงงาน A และโรงงานในกลุ่มเครือญาติได้หยุดการผลิตด้วยเตามังกรทั้งหมด ส่วนโรงงาน Ab ได้ขายกิจการต่อให้กับผู้ประกอบการรายอื่นเนื่องจากอยู่ห่างไกลและไม่มีเวลาไปดูแลกิจการ จึงเปลี่ยนเป็นโรงงาน C และยังคงผลิตถ้วยชามตราไก่และเผาด้วยเตามังกรเช่นเดิม โรงงาน A ได้เปลี่ยนให้บุตรอีกคนหนึ่งคือ B5 เป็นเจ้าของกิจการผลิตตุ๊กตาอมสินจากแร่โดโลไมท์เป็นหลักเช่นเดียวกับโรงงาน B1 ส่วนโรงงาน B2 ได้ลดการผลิตตุ๊กตกรงเซรามิกลงเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจซบเซา และได้หันมาผลิตตุ๊กตาอมสินจากแร่โดโลไมท์เช่นเดียวกับโรงงานของญาติ แต่ผลิตเพียงประมาณร้อยละ 20 ของการผลิตทั้งหมด โรงงาน B3 ผลิตของชำร่วยและตุ๊กตกรงโรงงาน B4 ซึ่งตั้งที่หลังสุด ได้ผลิตตุ๊กตกรงเซรามิกแต่เพียงชนิดเดียวในครั้งแรก ได้ลดการผลิตตุ๊กตกรงลงร้อยละ 50 และผลิตแก้วเซรามิกทดแทนในส่วนที่เหลือ ซึ่งจากการศึกษาเป็นไปได้ว่าโรงงานเครือญาติกลุ่มนี้ มีการช่วยเหลือกันอย่างมากในด้านวัตถุดิบและตลาดเนื่องจากพบว่ามีการผลิตสินค้าแบบเดียวกันเป็นส่วนใหญ่

สรุปแล้วการขยายตัวของโรงงานกลุ่มเครือญาติแบบแบ่งแยกกิจการ สำหรับกิจการที่มีบุตรหลายคนนั้น การเป็นครอบครัวใหญ่ มีพี่น้องมาก นอกจากการให้บุตรได้สืบทอดกิจการแล้ว(โรงงาน A เปลี่ยนเป็น B5 โรงงาน Ab เปลี่ยนเป็น B2) มักจะมีการแบ่งแยกกิจการออกจากกันอย่างชัดเจน ด้วยการตั้งโรงงานใหม่เป็นของตนเอง(โรงงาน B1 B3 B4) แต่มาจากการตัดสินใจร่วมกันของทั้งครอบครัว เงินทุนที่ใช้ตั้งกิจการใหม่ จะเป็นทุนส่วนตัวที่มาจากการระดมทุนจากญาติที่ดำเนินกิจการมาก่อนหน้า ทั้งในกิจการของบิดามารดาหรือกิจการของพี่น้องที่ตั้งมาก่อนโรงงานประเภทนี้ ถึงแม้ว่าจะมีการพัฒนาการบริหารกิจการจากระบบกงสีมาเป็นโรงงานส่วนตัวแล้ว ก็ยังไม่มีอิสระในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ มักเป็นลักษณะคล้ายตามความเห็นส่วนใหญ่ ซึ่งจากการศึกษากรณีตัวอย่างนี้จะพบลักษณะของการผลิตสินค้าในรูปแบบเดียวกันอยู่เสมอ

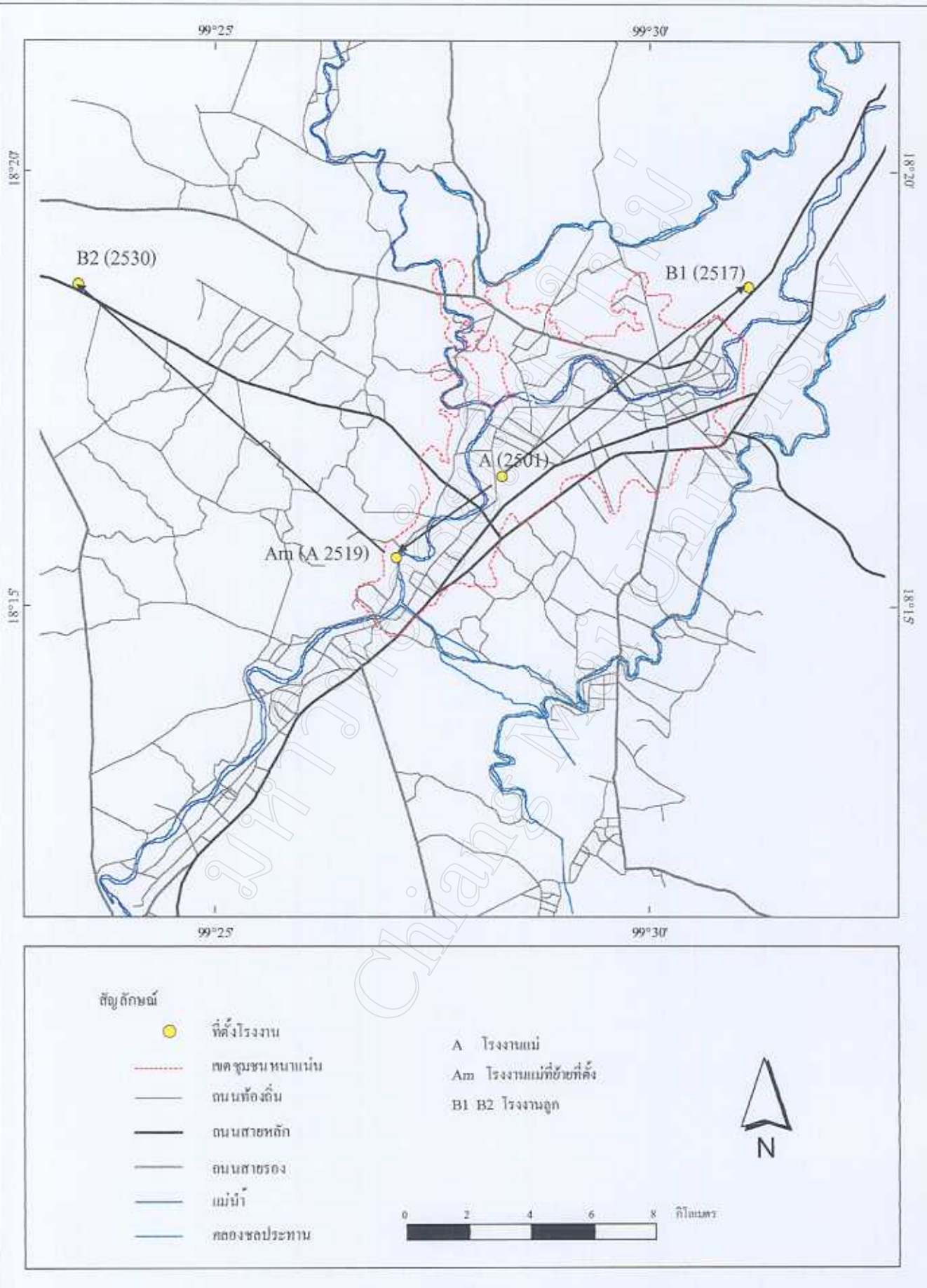
กรณีที่ 3 แบบแยกขาดกิจการ

โรงงานเครื่องฉนวนในกลุ่มของโรงงาน A B1 และ B2 ดังภาพ 4.4 และแผนที่ 4.5 เกิดจากการเข้ามาก่อตั้งโรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปางของโรงงาน A ประมาณปี พ.ศ. 2501 ด้วยทุนส่วนตัวจากการทำโรงงานถ้วยชามเซรามิกที่กรุงเทพฯ มาก่อน ที่ตั้งของโรงงานแห่งแรกอยู่ในบริเวณหมู่บ้านนาแก้วม ผลผลิตของโรงงานในระยะเริ่มแรกนี้คือ ถ้วยชามตราไก่ ซึ่งเผาด้วยเตามังกรและใช้พื้นเป็นเชื้อเพลิงส่งขายตลาดในกรุงเทพฯ เมื่อโรงงานเจริญเติบโตได้ระยะหนึ่งประมาณปี พ.ศ.2517 บุตรของโรงงาน A ก็ได้ตั้งโรงงาน B1 โดยเลือกทำเลที่ตั้งบริเวณเส้นทางออกจากใจกลางเมืองมาประมาณ 3.5 กิโลเมตร ติดกับถนนลำปาง-แจ้ห่ม โดยให้เหตุผลว่าเป็นบริเวณที่ยังไม่มีโรงงานใดมาตั้ง ในครั้งแรกโรงงาน B1 ได้ผลิตถ้วยชามตราไก่แต่เผาด้วยเตาลักษณะสี่เหลี่ยมซึ่งใช้พื้นเป็นเชื้อเพลิง และต่อมาก็ได้ทดลองผลิตตุ๊กตาด้วยไฟฟ้าส่งขายตามร้านเครื่องใช้ไฟฟ้าขนาดเล็กทั่วไป

ในระยะที่ 3 ประมาณปี พ.ศ.2519 โรงงาน A ได้ย้ายทำเลที่ตั้งจากหมู่บ้านนาแก้วม ไปตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านศรีคำ ตำบลปงแสนทอง(ในแผนที่ 4.4 คือ Am) ห่างจากใจกลางเมืองประมาณ 5.5 กิโลเมตร เนื่องจากมีสถานที่กว้างขวางเหมาะสำหรับการสร้างโรงงานที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งขณะนั้นเป็นช่วงที่มีการนำเตาเผาแบบชุดเตาซึ่งใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิงมาใช้เป็นครั้งแรกในจังหวัดลำปาง โรงงาน A จึงหันมาผลิตแจกัน กระถาง ลวดลายน้ำเงินขาวหรือลายครามเป็นหลัก มีทั้งส่งไปขายตลาดที่กรุงเทพฯ และมีลูกค้ามารับจากโรงงานไป ในช่วงนี้โรงงาน B1 ก็ได้ผลิตสินค้าประเภทเดียวกันกับโรงงาน A เนื่องจากเป็นที่ต้องการของตลาดในขณะนั้น และในประมาณปี พ.ศ.2530 บุตรอีกคนหนึ่งของโรงงาน A ก็ได้ตั้งโรงงาน B2 โดยเลือกทำเลที่ตั้งห่างจากใจกลางเมืองออกมาประมาณ 11 กิโลเมตร บริเวณตำบลปงยางคก ติดกับถนนหุบเปอร์ไฮเวย์เชียงใหม่-ลำปาง โดยให้เหตุผลว่าอยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมสายสำคัญและมีพื้นที่กว้างขวาง ซึ่งโรงงาน B2 นี้ได้รับคำแนะนำจากโรงงาน B1 ในการวางแผนการผลิตและการจัดหาแหล่งเงินกู้จากภายนอก โดยในระยะ 3 ปีแรกของโรงงาน B2 ได้ผลิตเซรามิกประเภทของชำร่วยเป็นอันดับแรกแต่ต่อมาก็ได้ทดลองผลิตเซรามิกประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร เช่น ถ้วย จาน ชุดกาแฟ โดยเปลี่ยนเป็นรูปแบบที่ทันสมัยมากขึ้นและใช้สีสันทันสมัยสีสดใสส่งขายตลาดต่างประเทศและห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ภายในประเทศ และจากความก้าวหน้าของโรงงาน B2 ดังกล่าว เมื่อต้องการขยายกิจการให้ใหญ่ขึ้นจึงได้รับการพิจารณาให้ได้รับสิทธิพิเศษทางภาษีจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน(BOI) และทางรัฐบาลยังได้ให้เป็นโรงงานแรกที่ทดลองใช้เตาไฟฟ้าเบอร์ประหยัดพลังงาน นอกจากนี้ยังได้ร่วมแสดงสินค้าในต่างประเทศกับกรมส่งเสริมการค้าส่งออกอีกด้วย

ภาพ 4.4 โรงงานเซรามิกในกลุ่มเครือญาติแบบแยกขาดกิจการ

แผนที่ 4.5 ที่ตั้งโรงงานเซรามิกในกลุ่มเครือข่ายแบบแยกขาดกิจการ

ปัจจุบันทั้ง 3 โรงงาน ได้เจริญเติบโตขึ้นจากโรงงานขนาดย่อม เป็นโรงงานขนาดกลางที่มีความมั่นคง ได้เปลี่ยนการจดทะเบียนการประกอบการให้อยู่ในรูปของบริษัท มีตลาดภายในประเทศและภายนอกประเทศอย่างต่อเนื่อง โรงงาน A ได้หันมาผลิตเซรามิกหลายประเภทตามความต้องการของลูกค้า ส่วนโรงงาน B1 และ B2 ผลิตสินค้าเซรามิกประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหารที่มีลวดลายสีสันทันคล้ายคลึงกันแต่รูปแบบต่างกัน และแม้ว่าจะเป็นโรงงานเครือญาติเดียวกัน โรงงานทั้ง 3 แห่งนี้ก็มิได้มีลูกค้าและช่องทางการจำหน่ายสินค้าเป็นของตนเองไม่ปะปนกัน

สรุปแล้วการขยายตัวของโรงงานกลุ่มเครือญาติแบบแยกขาดกิจการ สำหรับกรณีที่เลือกมาศึกษานี้ โรงงานที่เกิดขึ้นจะเป็นการตัดสินใจประกอบการของผู้ประกอบการรุ่นลูกเอง ใช้เงินทุนจากภายนอกครอบครัว โรงงานประเภทนี้จะมีอิสระในการตัดสินใจอย่างมาก ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านการบริหาร การผลิต และรูปแบบสินค้า แตกต่างจากโรงงานของพ่อแม่ออกไป และจากตัวอย่างนี้ อาจมีบ้างในตอนแรกที่ดำเนินกิจการลักษณะเดียวกันกับครอบครัว แต่ภายหลังก็ได้เปลี่ยนไปตามความถนัดและการค้นพบช่องทางการค้าของตน

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษากรณีตัวอย่างทั้ง 3 กรณี สามารถพิจารณาได้ 3 ประเด็นดังนี้

1) ด้านความเจริญเติบโตของกิจการ

หากพิจารณาในเชิงธุรกิจแล้ว การขยายตัวของโรงงานกลุ่มเครือญาติแบบแยกขาดจากกิจการของครอบครัว จะมีความก้าวหน้าของกิจการมากกว่า เนื่องจากเจ้าของโรงงานแต่ละแห่งมีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจด้วยตนเอง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต่างๆทำได้ง่าย ทำให้เกิดการพัฒนาด้านการบริหาร การผลิต และการตลาดได้รวดเร็ว แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยส่งเสริมหลายประการ เช่น ความสนใจของผู้ประกอบการ และระดับการศึกษาของผู้ประกอบการที่สูงกว่าในยุคของพ่อแม่ มีส่วนทำให้มีความกล้าในการทดลองสิ่งใหม่ๆ ดังในกรณีตัวอย่างที่ 3 ซึ่งได้มีการทดลองนำเตาแบบใหม่มาใช้เป็นครั้งแรก ได้ทดลองเปลี่ยนรูปแบบสินค้าให้มีความทันสมัยด้วยตนเอง แทนที่จะทำตามความต้องการของตลาดอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังใช้การบริหารสมัยใหม่ มีการจัดการภายในโรงงานให้เป็นระบบสากลมากขึ้น และแม้ว่าจะเป็นกิจการที่แยกขาดออกจากครอบครัวแต่ก็ยังมีความสัมพันธ์กันทางพฤติกรรมอยู่ ซึ่งกรณีศึกษาที่ยกมาดังกล่าวค่อนข้างโชคดีกว่ากลุ่มเครือญาติอื่น เนื่องจากครอบครัวมีความเชี่ยวชาญด้านการทำกิจการ โรงงานเซรามิกมานาน ตั้งแต่อายุยังน้อย มีพี่ชายที่แยกออกจากครอบครัวมาตั้งกิจการเองตั้งแต่อายุยังน้อย ดังนั้นจึงมีกลุ่ม

ที่ปรึกษาที่ดีและการที่มีความสัมพันธ์เป็นครอบครัวเดียวกัน ปรึกษากันเองจะช่วยทำให้ความลับทางธุรกิจไม่รั่วไหลออกไปได้ง่าย

สำหรับกรณีของโรงงานกลุ่มเครือญาติที่ขยายตัวแบบกิจการครอบครัว จากกรณีศึกษาที่ 1 พบว่าในปัจจุบันไม่ค่อยมีความก้าวหน้าทางธุรกิจเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าโรงงานจะมีความเจริญรุ่งเรืองจนสามารถมีกิจการถึง 3 แห่งในยุคพ่อแม่ แต่เนื่องจากปัจจัยภายในด้านกำลังคนที่ดูแลกิจการต่อในปัจจุบันมีน้อย และถึงแม้ว่าลูกจะได้เป็นผู้สืบทอดกิจการแทนพ่อแม่ในปัจจุบัน แต่การให้ความสนใจอย่างเต็มที่ รวมถึงการตัดสินใจประกอบกิจการด้วยตนเองตั้งแต่เริ่มแรกไม่มีดังเช่นกรณีศึกษาที่ 3 อีกทั้งยังมีการผลิตสินค้าตามความต้องการของตลาดอยู่ตลอดเวลา ทำให้ปัจจัยภายนอกด้านเศรษฐกิจเข้ามามีส่วนสำคัญที่ทำให้กิจการพัฒนาได้ช้า เพราะถ้าเศรษฐกิจตกต่ำกิจการที่มีอยู่ก็จะได้รับผลกระทบทั้งหมด การทุ่มเทเวลาให้กับการแก้ปัญหาทางการเงินของโรงงานแต่เพียงอย่างเดียวพร้อมกันทั้งหมดนี้ ก็จะมีส่วนทำให้ทำให้ขาดเวลาในการปรับปรุงเทคนิคการผลิตใหม่ๆ อย่างจริงจัง

ส่วนกรณีของโรงงานกลุ่มเครือญาติแบบแบ่งแยกกิจการ จากกรณีศึกษาที่ 2 พบว่ายังคงเป็นธุรกิจที่ดำเนินกิจการไปตามความต้องการของตลาด หากสินค้าประเภทใดที่เป็นที่นิยมของตลาดก็จะผลิตสินค้าประเภทนั้น แต่การมีโรงงานที่เป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกันได้มีความช่วยเหลือกันในการคิดรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งโรงงานในกลุ่มนี้จะมีการผลิตตุ๊กตาโดโลไมท์ในแบบเดียวกันซึ่งจะเป็นแบบเฉพาะของกลุ่ม ซึ่งการผลิตสินค้าชนิดเดียวกันก็สามารถให้ความช่วยเหลือกันทางด้านวัตถุดิบและตลาดได้ด้วย

2) ด้านประเภทและรูปแบบของผลิตภัณฑ์

ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกของโรงงานกลุ่มเครือญาติทั้ง 3 ประเภท มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ตาราง 4.6 การเปรียบเทียบรูปแบบและประเภทผลิตภัณฑ์

รูปแบบโรงงานกลุ่มเครือญาติ	รุ่นพ่อแม่		รุ่นลูก	
	ประเภทผลิตภัณฑ์	รูปแบบผลิตภัณฑ์	ประเภทผลิตภัณฑ์	รูปแบบผลิตภัณฑ์
แบบกิจการครอบครัว	เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร	ถ้วยชามคุณภาพต่ำ	เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร เครื่องประดับตกแต่ง อุปกรณ์ก่อสร้าง	ถ้วยชามคุณภาพต่ำ แจกันของชาวเวียดนามเก่า ลูกกรง
แบบแบ่งแยกกิจการ	เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร	ถ้วยชามคุณภาพต่ำ	เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร เครื่องประดับตกแต่ง อุปกรณ์ก่อสร้าง	แก้วน้ำเซรามิกแบบใหม่ ตุ๊กตาอมสินคุณภาพปานกลาง ลูกกรง
แบบแยกขาดกิจการ	เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร	ถ้วยชามคุณภาพต่ำ	เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร	ถ้วยชามแบบใหม่คุณภาพสูง

จากตาราง จะเห็นว่าโรงงานกลุ่มเครือญาติแบบกิจการครอบครัว เป็นแบบที่มีการพัฒนาด้านรูปแบบและผลิตภัณฑ์น้อย โดยรุ่นถูกยังคงผลิตด้วยแบบเดียวกับที่รุ่นพ่อแม่เคยผลิตอยู่ นอกจากนี้แล้วก็มีการเปลี่ยนแปลงการรูปแบบและประเภทผลิตภัณฑ์บ้างตามสมัยที่มีการเปลี่ยนเทคโนโลยีในการผลิตจากเตาหมักมาเป็นเตาขัดเคียวเมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว คือ ผลิตเครื่องประดับตกแต่ง และยังคงผลิตรูปแบบนี้มาจนถึงปัจจุบัน และเมื่อมีความนิยมผลิตลูกกรงเซรามิกในช่วงที่เศรษฐกิจดีก็ผลิตลูกกรงในรูปแบบนั้นมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนโรงงานกลุ่มเครือญาติแบบแบ่งแยกกิจการ เป็นแบบที่รุ่นลูกมีการพัฒนาประเภทและรูปแบบที่ดีขึ้นมาในระดับปานกลาง แต่ก็ยังไม่สามารถพัฒนาให้ถึงขั้นที่ส่งออกต่างประเทศได้ ส่วนแบบแยกขาดกิจการถึงแม้ว่ารุ่นลูกจะมีการผลิตเซรามิกประเภทเดียวกับรุ่นพ่อแม่ แต่กลับมีพัฒนาการด้านรูปแบบและคุณภาพอยู่ในระดับสูง และสามารถส่งออกไปต่างประเทศได้

จากการศึกษาดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่สนับสนุนว่าหากผู้ประกอบการในรุ่นลูกโรงงานมีการพึ่งพาของครอบครัวน้อยเท่าใด กิจการนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะพัฒนารูปแบบและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ได้มากขึ้น ดังนั้นการที่โรงงานเซรามิกในจังหวัดลำปางร้อยละ 32 เป็นเครือญาติกัน จึงมีส่วนทำให้การพัฒนาในรูปแบบและคุณภาพของอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างช้าๆ

3) ด้านทำเลที่ตั้ง

สำหรับการพิจารณาในด้านที่ตั้งพบว่า การเลือกทำเลที่ตั้งใหม่นั้นเกี่ยวข้องกับเหตุผลส่วนตัวในการตัดสินใจเลือกที่ตั้งหลายประการ แต่เนื่องจากโรงงานทั้ง 3 กลุ่มมียุคสมัยของเริ่มต้นของกิจการใกล้เคียงกัน จึงสามารถสรุปลักษณะการขยายตัวด้านที่ตั้งของโรงงานกลุ่มเครือญาติได้ดังนี้

ระยะก่อตั้งโรงงานแม่ (พ.ศ.2500-2503) มีรูปแบบที่ตั้งใกล้เขตเมือง กระจายไปตามส่วนต่างๆ โดยส่วนหนึ่งเลือกที่ตั้งติดกับโรงงานของเพื่อนซึ่งเคยเป็นหุ้นส่วนกันมาก่อนและเช่าที่ดินในเขตของวัด ส่วนหนึ่งตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมืองใกล้กับย่านการค้าในขณะนั้น

ระยะก่อตั้งโรงงานสาขาของโรงงานแม่และก่อตั้งโรงงานลูกรุ่นที่ 1 (พ.ศ.2517-2524) มีรูปแบบที่ตั้งกระจายออกสู่ชานเมืองมากขึ้น โดยจะเกาะไปตามถนนสายหลักที่ออกจากเมืองกระจายออกไปในทิศทางต่างๆ เช่น ถนนลำปาง-เกาะคา ถนนลำปาง-เด่นชัย และ ถนนลำปาง-แจ้ห่ม โดยห่างจากโรงงานแม่เป็นระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร

ระยะก่อตั้งโรงงานลูกรุ่นที่ 2 (พ.ศ.2528-2534) มีรูปแบบที่ตั้งกระจายออกนอกเมืองไปตามถนนสายหลักเช่น ถนนลำปาง-เชียงใหม่ และถนนลำปาง-เกาะคา โดยส่วนใหญ่จะ

กระจายออกไปตามทิศทางต่างๆ กันซึ่งห่างจากโรงงานแม่เป็นระยะทางประมาณ 12.5 กิโลเมตร และมีอีกส่วนหนึ่งที่ไปก่อตั้งติดกับโรงงานพี่น้องที่เป็นโรงงานลูกรุ่นที่ 1

สรุปแล้วปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรงงานส่วนใหญ่กระจายห่างไกลออกไปจากเมือง ได้แก่ การขยายตัวของเมือง และเส้นทางคมนาคมสายหลัก ส่วนรูปแบบการกระจายของที่ตั้งโรงงานจะมีพัฒนาการมาจาก การกระจายตัวในเขตชานเมืองของโรงงานรุ่นบุกเบิก มาเป็นการกระจายตัวของโรงงานสาขานอกเขตเมือง แต่ในการกระจายนี้ก็มีส่วนหนึ่งที่ตั้งโรงงานรวมกันอยู่บ้างเนื่องจากความเป็นเพื่อน ความเป็นญาติพี่น้อง หรือด้วยเหตุผลอื่นๆ และเมื่อได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบกับโมเดลรูปนาฬิกาทราย ซึ่งมีรูปแบบพัฒนาการที่ตั้งที่แสดงการเจริญเติบโตของกิจการโรงงานเริ่มต้นจากลักษณะกระจายตัวของโรงงานรุ่นบุกเบิก มาเป็นแบบรวมกลุ่มของกิจการที่อยู่รอด แล้วกระจายอีกครั้งจากการขยายตัวของโรงงานสาขา แต่รูปแบบพัฒนาการที่ตั้งที่แสดงการเจริญเติบโตของกิจการอุตสาหกรรมเซรามิกจังหวัดลำปางกลับต่างออกไปคือมี 2 ลักษณะ โดยส่วนหนึ่งได้กระจายไปตามการขยายตัวของเมือง และเส้นทางคมนาคมสายหลัก และอีกส่วนหนึ่งก็รวมกลุ่มกันด้วยเหตุผลส่วนตัวของผู้ประกอบการ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาพัฒนาการของทำเลที่ตั้งโรงงานในหัวข้อที่ผ่านมา